

AZ

APOSTOL

PETŐFI SÁNDOR
AZ APOSTOL

1920
TÉNYI-KIADÓ

PETŐFI SÁNDOR
AZ APOSTOL

1920
TEVAN-KIADÁS

ΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛ
ΠΕΤΡΟΣ ΣΑΝΔΟΡ

PH
3304
A7
1920

ΤΕΥΧΟΣ

Sötét a város, rá feküdt az éj,
Más tájakon kalandoz a hold,
S a csillagok behunyták
Arany szemeiket.
Olyan fekete a világ
Mint a kibérlett lelkiismeret.

Egyetlen egy kicsiny fény
Csillámlik ott fönna magasban,
Bágyadtan s haldokolva
Mint a beteg merengőnek szeme,
Mint a végső remény.

Padlásszobának halvány mécse az.
Ki virraszt ott e mécs világa mellett?
Ki virraszt ott fönna magasban?
Két testvér: a nyomor és az erény!
Nagy itt, nagy itten a nyomor,
Alig hogy elfér e kicsiny szobában.
Kicsiny szobácska, mint a fecskefészek,
S a fecskefészeknél nem díszesebb.
Kietlen pusztá mind a négy fal,
Azaz hogy pusztá volna, ha
Ki nem cizfrázta volna a penész
S csíkosra nem festette volna az
Eső, mely a padláson át befoly . . .
Aláhuzódik az
Eső vastag nyoma
Mint gazdagok lakában
A csengetyűzsinór.

A lég olyan nyomasztó
A sóhajoktól s a penész szagától!
A nagy urak kutyái tán,
A melyek jobb tanyához szoktanak,
Eldöglenének e helyen.
Fenyőfaágy, fenyőfaasztal,
Mely a zsibvásáron sem kelne el,
Az ágy lábánál egy vén szalmazsák,
S az ágy mellett egy pár szalmaszék,
S az asztal fejénél egy szű-ette láda,
Ez a szobának minden bútora.

Kik laknak itten?
A lámpa fáradt pislogása mellett
Küzd a homály és fény, az alakok
Mint álmokképek el vannak mosódva
S a fél sötétben félig rémlenek.

A mécs világa csalja a szemet?
Vagy e földél alatt lakók mind
Oly halványak valóban,
Oly kísértetszerűek?
Szegény család, szegény család!

Az ágy fejénél ül a lán
Csecsemőjével az anya.
Boldogtalan kis csecsemő!
Rekedt nyögéssel szíja, szívogatja
Anyjának száraz emlejét,
S hűjába szíja.

Az asszony elgondolkodik,
S fájók lehetnek gondolatjai,
Mert mint megolvadt hó a házerészről
Sűrűn omolnak könnyei,
Omolnak végig orcáján
A kisdud orcájára le . . .
Vagy tán nem is gondolkodik,
Csak megszokásból, öntudatlanul
Szakadnak a könnyek szeméből,
Mint a sziklából a patak?
Idősebb gyermeke,
Istennek hála, alszik
(Vagy csak aludni látszik?)
A fal mellett a nyoszolyán,
Mely földve durva lepedővel,
A mely alól kikandikál a szalma.
Aludj', kicsiny fiú, aludj',
S álmodj, aszott kezédbe kenyeret,
S álmod királyi lesz!

Egy ifju férfi, a családapa,
Az asztalnál sötét homlokkal ül . . .
Tán e homlokról árad a ború,
Mely a szobát betölti?
E homlok egy egész könyv, a mibe
A földnek minden gondja van beírva;
E homlok egy kép, melyre miljom élet
Insége és fájdalma van lefestve.
De ott alatta a sötét homloknak
Két fényes szem lobog,

Mint két bolyongó üstökös,
Mely nem fél senkitől,
S melytől mindenki fél.
Tekintete
Mindig messzebb, mindig magasabbra száll,
Míg elvesz ott a végtelenben,
Mint a felhők között a sas!

II.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1100 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-5000
FAX: 773-936-5001
WWW.CHICAGO.EDU

11

Csendes kívül a nagy világ,
Csendes belül a kis szoba,
Csak néha sóhajt kinn az őszi szél,
Csak néha sóhajt ott benn az anya.

A kis fiú halkan fölül az ágyon,
Falhoz támasztva bágyadt tagjait,
S rimánkodólag, mintha temető
Földéből jőne a hang, így susog:

»Apám, ehetném!
Erőködöm, hogy elaludjam,
Erőködöm, de el nem alhatom;
Apám, az éhség fáj; adj kenyeret,
Vagy csak mutasd meg, az is jól esik.«

»Várj holnapig, kedves kicsiny fiam,
Várj holnapig, holnap kapsz kenyeret,
Kakastejjel sütött fehér czipót.«

»Inkább ma száraz barna kenyeret,
Mint holnap lágy fehér czipót, apám,
Mert holnapig meghalhatok,
Meg is halok tudom . . .
Olyan sokáig nem jön az a holnap.
Mióta mondod azt a holnapot,
S mindig ma van, mindig csak éhezem!
Vájon ha meghalunk, apám,
Ha sírba tesznek, éhezünk-e ottan?»
»Nem gyermekem,
Ha meghalunk, többé nem éhezünk.«

»Ugy én óhajtom a halált, apám.
Kérlek, szerezz nekem koporsót,
Egy kis fehér koporsót,
Olyan fehéret, mint anyámnak arca,
Vitess a temetőbe
És tégy a föld alá . . .
A holtak olyan boldogok,
Mert nem éheznek ők.«

Ki mondja ártatlannak
A gyermeket?
Hol a tör, hol van a kard, amely
Irtóztatóbb, gyötrelmesebb
Sebet vón' képes ejteni,
Mint ejtett apja szívéen
E gyermek ajaka?
Szegény apa!
Tartóztatá magát,
De könnye hirtelen kicsordult,
S ő arcához kapott
S azt megtörölte reszkető kezével,
Azt gondolá, hogy meghasadt szívéből
Feccsent reá a vér!
Ő a panaszhoz nem szokott, de most
Kitört belőle ellenállhatatlanul:
»Oh ég, isten! mi végre alkotál?
Miért nem hagytál ott a semmiségben,
A melybe lelkem testem visszavágy?
Vagy embernek miért teremtel
És miért adál családot,

Ha már azt nem táplálhatom
Saját véremmel, mint a pelikán? . . .
De állj meg ajkamon, szó!
Az isten tudja, mit cselekszik,
Magas tervébe nem lát a vak ember,
S kérdőre vonnunk őtet nem szabad.
Rá küldje a tengerre engem,
Lelkembe tette az iránytűt:
A merre ez vezet, megyek.
Nesze, fiam, nesze
E kis darab kenyér, egyél,
Edd jó ízűn, ez a végső darab
Holnapra szántam, s ha most megeszed,
A jó ég tudja, holnap mit eszel.»

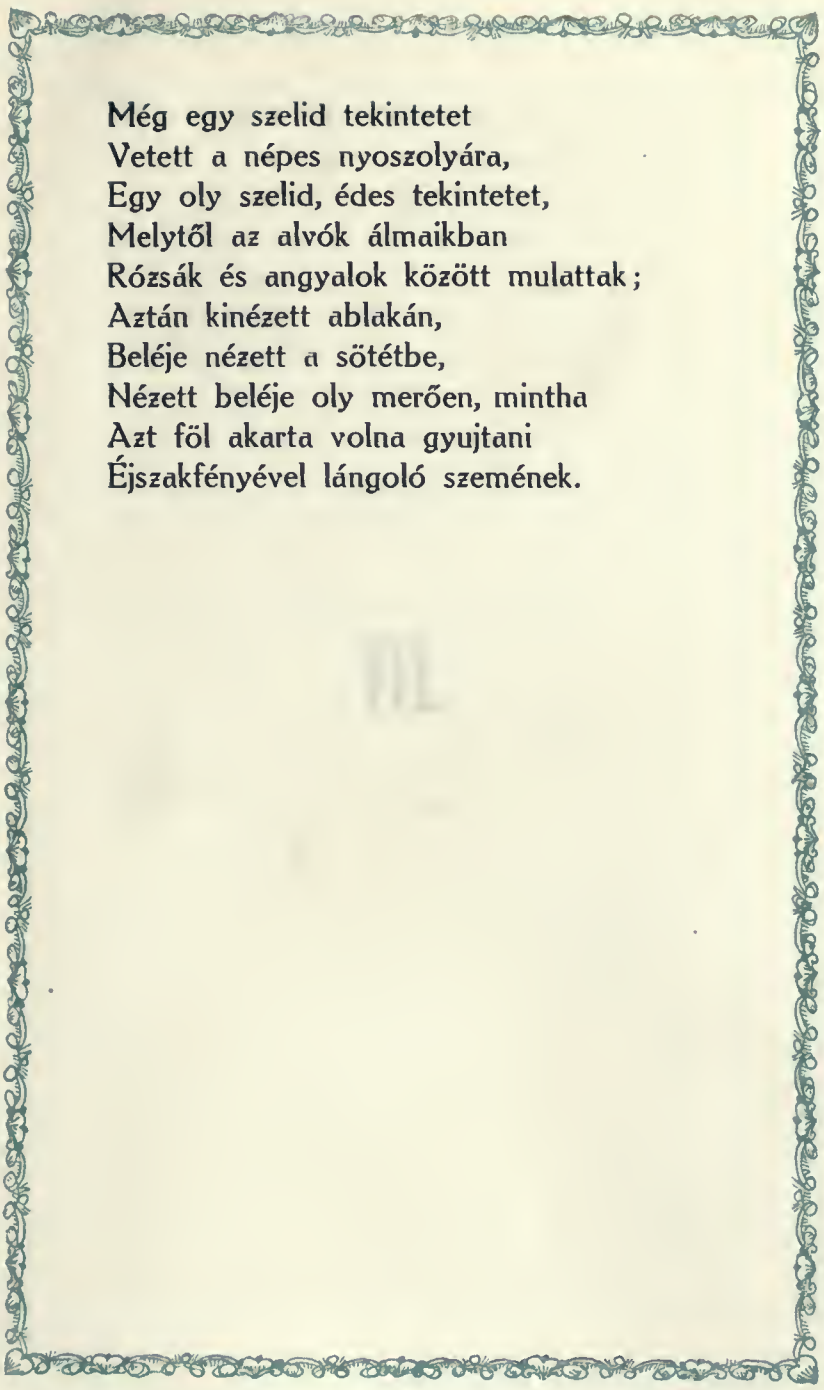
Mohó örömmel
Kapott a kis fiú utána,
Az ágyra visszaguggolt,
S oly jó ízűen falatozta
Az istenadta száraz kenyeret,
Hogy csillogott belé szeme,
Mint két szerelmes szentjános bogár;
S midőn a végső falatot
Lenyelte, ráborult az álom,
Mint völgyre a napalkonyat köde,
S lehajtá a párnára kis fejét,
S aludt és álmodott mosolygó arczczal . . .
Vajon mit álmodott? miről?
Koporsóról-e vagy kenyérről?
Álomba sirdogálta

Magát az anya is,
A másik mellé tette kisdédét,
Karjával mind a kettőt atölelte
S a nyoszolyának szélén úgy aludt.

A férfi fölkelt asztalától,
Az ágyhoz lépdegélt lábujjhegyen,
Megáll előtte összefont karokkal,
És elgondolkodék:

»Végtére boldogok
Vagytok, szeretteim;
Az életet nem érzitek,
Levette vállaitokról az álom
E nagy súlyt, mit napestig hordotok,
Szegény, szegény szeretteim!
Én istenem, hát jobban szereti
Az álom őket, mint én szeretem, hogy
Ez teszi őket boldogokká,
A mikké én nem tehetem?
De hisz' mindegy, elég hogy boldogok...
Aludjatok, kedveseim,
Aludjatok, jó éjszakát.

Megcsókolá a három alvót,
Szenháromságát családéletének,
Áldásadólag terjeszté föléjük
Kezét (hogy e kéz mást nem adhatott
Nekik, mint puszta áldást!)
S helyére visszaballagott.

Még egy szelid tekintet
Vetett a népes nyoszolyára,
Egy oly szelid, édes tekintet,
Melytől az alvók álmaikban
Rózsák és angyalok között mulattak ;
Aztán kinézett ablakán,
Beléje nézett a sötétbe,
Nézett beléje oly merően, mintha
Azt föl akarta volna gyujtani
Éjszalfényével lángoló szemének.

III.

III

Hol járhat e virrasztó férfi lelke?
Minő utat választott s kit keres?
Ott fönny bolyong azon magasban,
Hová csak örültek s fél istenek
Merészlenek s bírnak fölszállani!

Ledobta a ház és nap gondjait, mint
Tojása héját a madár,
Kikelt s röpül.
Az ember meghalt benne s él a polgár
Ki a családé volt elébb,
Most a világé!
Ki három embert ölelt az imént,
Most milliókat ölel át.

Ott fönny csattognak lelke szárnyai,
Honnét a föld olyan parányinak
Látszik, mint a megégett
Papír hamván a szikra.
Sebes röptében a hogy elsuhan
Egy-egy csillagnál, ez megreszketett
A gyertyalángként, melyre rá leheltek.

Röpült, röpült.
Miljom s miljom mértföldnyire
Van egyik égi test a másikatól,
S azok mögötte még is
Oly hirtelen maradtak el,
Mint vágató lovas mögött
Sűrű erdőben a fák.

S midőn immár fölül volt
A csillagoknak milliárdjain,
Elért, elért . . .
A mindenség végére tán?
Nem a mindenség közepére!
S ott volt előtte,
Ki kormányozza a világokat
Pillantatával,
Kinek valója fény,
S kinek szeméből minden szikra egy nap
Mit földek s holdak forganak körül.

És szólt a lélek az
Ős-szellem fényében fürödve,
Miként a hattyu fürdik
A tónak átlátszó vizében:
»Isten, légy üdvöz, légy imádva!
Fölszállott hozzád egyik porszeded, hogy
Előtted leboruljon,
S elmondja: hű fiad vagyok, atyám!
Kemény pályára útasítál;
De én nem zúgolódom,
Sőt áldalak, mert azt mutatja ez hogy
Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
A föld lakói elfajultanak,
Eltértek tőled, rabszolgák levének . . .
Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
A többi ennek apró gyermeke.
Ember hajol meg emberek előtt!
Ki embertársának fejet hajt,

Az, isten, tégedet csufol!
Meg vagy csufolva, isten, ott a földön;
De ez örökké nem maradhat így,
Dicsőségednek helyreállni kell.
Egy éltet adtál én nekem, atyám,
S én azt szolgálatodra szentelem.
Mi lesz a díj, vagy lesz-e díjam,
Nem kérdezem;
A legrosszabb rabszolga is kész
Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
Én díjkivárat, díj reménye nélkül
Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
Azt látni majd, hogy embertársaim
Rabokból újra emberek levének,
Mert én őket, bár vétkesek,
Vétkökben is fölötte szeretem.
Adj, isten: adj fényt és erőt nekem,
Hogy munkálhassak embertársaimért!«
Igy szólt a lélek,
És visszaszállott a nagy égből
A földre, a kicsiny szobába,
Hol elzsibbadva várta őt a test.

A férfiú fölrezzene,
Hideg futott át tagjain,
Veríték folyt le homlokán.
Nem tudta, ébren volt-e eddig
Vagy álmodott? . . .
Ébren volt, mert elálmosodni kezdett,

Nehéz pilláin ült az álom.
Fölszedte fáradt tagjait
És vánszorogva vitte
A földönfekvő szalmazsákra.

Ki fönn az égben járt imént,
Ottan hever most durva szalmazsákon!
Míg a világ hóhérai
Selyem párnákon nyugszanak,
Ő, a világnak jótevője,
Daróczon hentereg.
De íme végsőt lobban a mécs
Kialszik bágyadt élete,
S kívül az éj mindegyre oszlik,
Mint a tovább-tovább adott titok,
S a hajnal, a vidám kertész-leány,
Rózsákat szór a ház kis ablakára
S rideg falára a szobának,
S a fölkelő nap legelső sugára
Az alvó férfi homlokára szállt,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakáról!

IV.

Ki vagy, csodálatos teremtmény,
Ki vagy te, férfiú?
Lelked ruhája
Csillagsugárból szőtt fényes palást,
És testedet
Kopott rongyok fedik.
Családod éhes, éhes vagy magad,
S vásárnapod van,
Ha lágyny kenyér kerül véletlenül
Abrosz nélküli asztalodra,
S mit a tiédnek s magadnak
Nem bírsz megszerzeni,
A nagy világot
Törekszel boldogítani;
Az égbe van szabad bejáratod.
S ha úri ház előtt kopognál,
Az ajtót bezárnák előtted;
Az istennel társalkodol,
S ha nagy urat szólítanál meg,
Nem állna szóba veled.
Az embereknek
Egy része szent apostolnak nevez,
A másik rész pedig
Szentségtelen gonosztevőnek.
Ki vagy? kitől van származásod?
Büszkén neveznek-e szülőid
Fioknak, vagy szégyenre gyúlad arcuk
Nevednek hallatára?
Mint születél? ponyván vagy bársonyon?

Elmondjam a történetet,
E férfi életét?
Elmondom azt . . . Ha festeném,
Úgy festeném le, mint egy patakot,
Mely ismeretlen sziklából fakad, mely
Sötét szűk völgyön tör keresztül,
Hol károgó hollók tanyáznak,
Minden nyomon egy kőbe botlik
S örök fájdalmat nyögnek habjai.

v.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL. 773-936-5000
FAX 773-936-5001
WWW.CHICAGO.EDU

.v

Az óra nyelve éjfél hirdetett.
Kegyetlen téli éj vala,
A téli éjszakák két zsarnoka
Uralkodott:
A hideg és sötétség.
Födél alatt volt a világ;
Ki is kísértene az istent
Ilyenkor szabad ég alatt?

Az utcák, melyeken nem régiben
Tolongva járt az embersokaság,
Üres-puszták voltak, mint meder,
Melyből kiszáradt a folyó;
Népetlen utczákon csak egy
Őrült bolyongott,
A fergeteg.
Nyargalt az utczákon keresztül,
Mikéntha ördög ülne a hátán
És lángsarkantyut verne oldalába.
A háztetőkre ugrott föl dühében
És besüvitett a kéményeken.
Tovább rohant s teli torokkal
Ordítózott belé a
Vak éj siket fülébe.
Aztán a fellegekbe markolt,
Rongyokra tépte éles körmivel,
S reszkettek a megrémült csillagok,
S a felhő darabok között
Idébb-odább hömpölyge a hold,
Mint a holt ember a hullámokon.

Egy pillantás alatt
Lélegzetével ismét
A felhőket tömegbe fújta,
És a magasból lecsapott a földre,
Mint prédájára rabló-madár,
Egy ablak tábláját ragadta meg,
Megrázta és sarkából kifeszíté,
S midőn mély álmokból a bennlakók
Sikoltva fölriadtak,
Elvágatott ő rémesen kacagva.
Népetlen a város . . . Ki járna ily
Időben kinn? . . .
És mégis, még is ott egy
Élő alak . . . vagy kísértet talán?

Járása oly kísértetszerű.
Errébb jön, errébb, már látszik, hogy asszony,
De a sötétség titka, hogy
Koldúsnő-e vagy úri-hölgy.
Körültekint leselkedőleg,
Amott a bérkocsit pillanatja meg,
Tolvajléptekkel hozzá sompolyog,
A kocsis alszik a bakon,
Halkan kinyitj' a hintó ajtaját,
És — lop talán? Ellenkezőleg
Belétesz valamit, becsukj' az ajtót,
S elillan mint a gondolat.
Nyílt nem sokára a kapu,
Kijött egy asszonyság s egy úr,
Beülnek a hintóba, a kocsis

Indítja lovait, rohan;
Ott benn nyögés, aztán sikoltás;
Az asszonyság sikolta föl,
Mert lábánál egy kis gyermek nyögött.
Elérte a hintó a czélt,
Az úr s az asszonyság kiszált,
S az asszony így szól a kocsishoz:
»Nesze a díj, fiú,
S itt benn kocsidban a borraivaló,
Egy szép kis gyermekecske,
Viseld gondját, mert isten adománya.«
Igy szólt az asszony, s ment az úri pár.

Szegény kiseded te ott a kocsiban!
Miért kutyának nem születted?
Ottan lett vón' neveltetésed
Ez asszonyság ölében,
Eltáplált volna gyöngéd-gondosan;
De mert ember lettél és nem kutya,
Az isten tudja milyen sorsra jutsz!
A bérkocsis fülét, fejét vakarta,
S imádkozott-e vagy káromkodott,
Nem tudni, csakhogy morgott valamit.
Az istenáldás nem tetszett neki.
Gondolkodék, mit tégyen e kölyökkel?
Ha elviszi haza,
Otthon a gazda majd fejéhez vágja,
S kidobj' az ajtón mindkettőjüket.
Nagy mérgesen csap a lovak közé,
És hajt keservesen.

A külvárosban egy szurtos lebujban
Mulatnak még, a lámpafénytől
Piroslik ím az ablak,
Mint az iszákos ember orra.
A bérkocsisnak sem kellett egyéb,
Az isten áldást oda tette szépen
A kocsmá küszöbére, s ment.

Alig hogy elhordá magát,
Jó éjszakát mond ott benn társinak
Egy részeg czimbora,
S a mint kilép a küszöbön,
Olyat botlik, hogy képpel
Barázdát húz a megfagyott havon.
Teremtettéz a tisztes férfiú,
Hogy méltósága ilyen pórul járt.
»Az a küszöb nőtt tennap óta,«
Úgymond, »tennap nem volt ilyen magas;
Ha ily magas lett volna, tennap is
Meg kellett volna botlanom;
De én tennap meg nem botoltam;
Pedig nem ittam kevesebbet mint ma,
Mert én rendes pontos vagyok,
Minden nap egyformán iszom.«

Igy dörögött és föltápaszkodék,
S indult és folytatá a dörögést:
»Hijába is beszéltek, mert az a
Küszöb nagyobb mint tennap volt, nagyobb;
Már ettől el nem állok, nem bizony;

Hisz' mekkorát emeltem lábamon,
S még is hogy jártam. Szégyen és gyalázat!
Az a küszöb megnőtt, igen . . .
Vagy tán követ tett oda valaki?
Az meglehet, mert hej rossz a világ,
A gáncsolódást szörnyen szereti.
Rossz emberek, rossz emberek,
Követ gördítnék lábaim alá,
S lábam vakságát orrom bánja meg.
Csak az vigasztal, hogy a többi is,
Ha majd kijő, rajt átbukik.
Kedvem vón' ottan lesben állani,
És nézni mint potyognak el,
Mikor kilépnek, hehehe! . . .
De mit beszélsz, vén ember, mit beszélsz?
Hát illik ez,
Illik hozzád ily káröröm?
Nem, ez nem illik, s én ezennel
Azzal javítom meg magam,
Hogy visszamék és elhajítom
Az ajtó mellől a követ.
Tolvaj vagyok, s szükségnek esetén
Rabló is, és ha rá kerül a sor,
Az embert főbe kólintom, de azt,
Hogy orrát így beverje,
Azt el nem bírná lelk'isméretem.«
És visszaballagott a jó öreg,
Hogy elhajítsa a gonosz követ.
Utána nyúl, csóválja . . . Hah,
Milyen visítás!

Meghökken a vén ember és
Tűnődve ekkép szól magában:
»A mennydörgős mennykőbe is,
Ilyen kő még nem volt kezemben,
Olyan puha s azon fölül sikít is!
Sikító kő, ez furcsa egy kicsit.
Nézzük csak itt az ablaknál . . . Hohó,
Hisz' ez gyerek, valóságos gyerek.
Jó estét kis öcsém
Vagy kis hugom; nem is tudom, mi vagy.
Hogy a manóba jutottál ide?
Megszöktél úgy-e szüleidtől,
Te kis gonosztevő?
De mit beszélek én megint,
Milyen bolond beszédek már ezek!
Hiszen pólyában van szegényke,
Talán épen ma született.
Vajon kik a szülői?
Tudnám csak, vissza is vinném nekik.
De már ez mégis csak czudarság,
Igy elhajítani a gyermeket, mint
Az elviselt bocskort, czudarság.
Ezt a disznók, de még
A rablók sem teszik.
Pólyája vén kopott ruha,
Szegény asszonynak gyermeke.
Hm, hátha gazdagé? s azért
Takarta anyja e rongyokba, hogy
Ne is sejthessék úri származását?
Ki tudja, nem tudhatja senki sem,

Már ez titok s örökre az marad.
Ki lesz apád, szegény kicsiny gyerek?...
Ki? Én leszek!
Biz' isten az leszek, apád.
Miért ne? Fölnevellek tisztessen.
Lopok számodra, míg tőlem telik, s ha
A munkából végkép kivénülök,
Számomra majd te lopsz. Ez így van,
Igy mossa egyik kéz a másikat.
Nagyon jó lesz. Most már törvényesebbek
Lesznek lopásim, kettőnkért lopok.
Majd még kevésbbé furdal
A lelkiismeret.
De a patvarba, még neked
Tej kell, biz' a, tej . . . Hó, se baj,
Hisz' ott a szomszéd asszony épen
Tegnap temette el kis gyermekét.
Majd föl vállalja ő a szoptatást,
Bizony föl ám; jó fizetésért
Elszoptatná az ördögöt magát is.«
Igy elmélkedve ballagott haza
A jó öreg. Keskeny sikátorok
Vezettek elrejtett lakához,
Mely föld alatti pinczelyuk vala.
A szomszéd asszonyt fölveré
Álmából ökle döngetésivel,
Mit a nyikorgó ajtón gyakorolt.
»Szomszéd asszony, gyertyát, világot,«
Szólt a vén ember, »gyertyát hirtelen,
A házat gyújtom föl különben.

Minek? minek? mit kérdezi?
Gyertyát, ha mondom, szaporán!
Igy. Most egymás után
Szoptassa meg e gyermeket.
Hol vettem? Úgy találtam,
Az isten áldott meg vele,
Hisz' mindig mondtam én, hogy engem
A jó isten szeret. Szeret bizony,
Jobban mint a papok hiszik.
Hm, ez nagy kincs! Magára bizom,
Szomszéd asszony, viselje gondját,
De jobban mint saját fiának.
Nevelje föl, neveltetési
Költségeit magamra vállalom;
Megalkuszunk, hiszen mi értjük egymást.
Igaz, hogy a pénz mostanában
Szűken terem, mert tudja ördög,
Az emberek mind száz szemüek;
De én azért királyilag
Fogok fizetni, isten megsegít.
Hanem mondom, viselje gondját,
Úgy bánják véle, mint szemfényivel,
Mert e gyermek vén napjaim reménye.«
Megalkuvának.
A félfagyott kisdéd fölmelegült
Az emlőn, mit szájába vett,
A melyből édesen szívá a
Keserű életet.
Csak egy napos még s mennyit hánykodott már!
Mennyit nem fog hánykódni ezután!

VI.

Másnap korán az öreg úr
A szomszéd asszonyhoz kíváncsian
Bekukkantott és szólt vala :
«Nos, hogy van a vendég? Remélem, jól.
De itten egy kissé hűvös van,
Szomszéd asszony, boszorkányadta,
Fűtsön be . . . Százszor mondjam-e,
Hogy a költség enyém? . . . De úgy, igaz,
Fiú-e vagy lány? még nem is tudom.»
»Fiú, szomszéd uram, fiú,
Olyan fiú ő kelme mint a pinty.«
»Annál jobb. Hét, nyolc esztendő alatt
Olyan tolvaj lesz mint a Krisztus.
Dicsőséges tolvajjá nevelem!
Szó a mi szó, már ahhoz értek,
Hogyan kell a fiút nevelni,
Értek hozzá mint senki más.
A vak Tamást is én neveltem,
Kit a minap kötöttek föl . . .
Ez volt a tolvaj! Fél szemű volt,
S még is meglopta az ezer szemű
Istent is. — Kis fiam, ne félj,
Belőled sem lesz kontár, esküszöm.

De, szomszéd asszony, tán nevet
Csak kéne adni néki, melyet
Hiressé tégyen a világ előtt.
Mit gondol, angyalom
Minek nevezzük? . . . Hadd lám csak, mi volt
Tennap? . . . Szilveszter napja . . . jó,

Legyen Szilveszter. Én a pap leszek,
Szomszéd asszony lesz a keresztanya.
Kereszteljük meg, hogy nevét
Törvényesen viselje,
S legyen keresztyén, nem pedig pogány,
Hogy egykor el ne útasítsa
Szent Péter bátya a menny ajtajától.
Van víz ebb' a fazékba? . . . Van.
Emelje csak föl a fiút,
És hozza hozzám . . . de megálljunk,
Hisz' pap vagyok, hát reverenda kell . . .
Ahol van egy zsák, azt kötöm nyakamba.»

Az öreg úr a zsákot felköté,
Kezébe vette a fazék vizet
S egész pompával s ünnepélylyel
Keresztelé meg a fiút,
És Szilveszter lett a neve.

VII.

Négy év haladt el,
És gyermek lett a csecsemő;
Ott nőtt fel a sötétben
A föld alatt, a bűnnel
S férgekkel egy tanyán.
Nem szíтта a menny tisztább levegőjét,
Nem látta a földnek szépségeit.
Élt, s olyan volt mint a halott.

Az öreg úrnak benne kedve telt,
Mert ész s ügyesség villant ki belőle,
Miként a tűzkőből a szikrák,
És gondolá az öreg úr:
Szikrából támad a láng.

Alig négy esztendő, és már lopott
Gyümölcsöt a kofától, és kilopta
A vak koldus kalapjából a krajczárt.
Jó nevelője minden csínjaért
Adott szép szót és kenyeret neki,
De egyszersmind megdöngeté, ha
Egész nap semmit sem lopott.
Azonban ez ritkán fordult elő,
S az öreg úr reményei
Szemlátomást növének,
S építé fáradatlanul a
Jövő szikláin a légvárakat,
És addig építé, míg egyszer
Ott fön akadt a levegőben,
A jó öreg, a gondos nevelő!

Akasztófára kellett jutnia,
Ki annál sokkal többet érdemelt.

A szomszéd asszony ott vala
Fölmagasztaltatásán;
Látá, midőn a mester
Hurkot kötött nyakán, s ő
Nyelvét hosszan kiölté,
Mintegy csufolva a világot,
Ki ilyen csuffá tette őt.
S midőn a czeremónia után
A szomszéd asszony haza ment,
A kis fiúhoz így szólt nyájasan:

»Most már az ördög elvihet, fiam; menj
Isten hírével a pokolba.
Mától megszűnt a fizetésem érted,
S magam költségén, nem kívánhatod,
Hogy itt hizlaljalak mint a libát.
Jer, azt a szívességet megteszem,
Hogy kikísérlek a kapun. De
Ha visszajössz, a csatornába doblak.«

A kis fiú ezt a dolgot nem érté,
Némán engedelmeskedett.
Midőn becsukták az ajtót mögötte,
Még egyszer visszapillantott e zajra,
Aztán elindult s ballagott.
Ment, mendegélt
Egy utcából ki a másikba be.

lly hosszú útat még nem tett soha,
Új volt előtte minden, a mit látott:
Szép czifra boltok, czifra emberek;
Bámulva állt, bámulva ment tovább.
S a mint egy utczát elhagyott, a másik
Ott volt azonnal, s így végtelenül,
A városnak végét nem érte.

Sok bámulattól, sok menéstől
Elfáradott a kis fiú;
Egy utczasarkon lekuporodott,
A szögletkőhöz támasztá fejét;
Átellenében tarka játékszerrel
Vigadt egy pár virgoncz gyerek;
Azokra nézett, és mosolyga mintha
Ott játszanék ő is velők;
És addig-addig nézte őket,
Mig szép lassacskán elaludt.
Aludt sokáig; egyszer
Azt álmodá, hogy két hegyes tűzes vas
Közelg feléje, mindig közelebb
Lőtt az szeméhez, hogy kisüsse ezt . . .
Nyöszörgött félelmében és
Kétségbeesve ébredett föl . . .
Az éj immár késő vala,
Az égen csillagok valának, és
Az utczákon nem voltak emberek,
Csak egy öreg banya
Állott előtte
Merő szemekkel,

Miktől még jobban félt a kis fiú mint
Álmában a tüzes vastól . . . Oda
Húzá magát a szögletkőhöz, hogy
Majd belapul feje,
S rá sem mert nézni a banyára,
El sem mert nézni róla.
A vén asszony végig czirógatá
Arczát, s szólt hozzá oly szeliden
A mint csak tőle telt:
»Hogy hínak, kis fiam?
Ki az apád, ki az anyád,
S hol laknak? Majd elkísérlek haza,
Jer, adsza kezedet.«

»Nevem Szilveszter; nincs apám s anyám,
Nem is volt, úgy találtak engem;
És haza mennem többé nem szabad;
A szomszéd asszony azt ígérte,
Ha visszamék, a csatornába dob.«

»Hát jer velem, fiacskám,
Jer hozzám, én anyád leszek,
Gondos szelíd anyád . . . Jerünk.«
Kézen fogá a kis fiút az asszony;
Követte őt az, aggodalmasan
S reszketve, szinte eszméletlenül,
Nem tudva, hogy mi történik vele.

»Nézd, itt lakunk, fiacskám,«
Szólott otthon a vén banya,

»Az én lakásom e szoba,
Tiéd pedig a konyha lesz.
Nem fogsz magadban lakni . . . Hej kutyus,
Kutyus ne! . . . Itt van . . . Ugy-e szép kutya?
Ezzel tanyázol itten.
Ott a pokrócz, elérték rajta ketten,
Olyan jó ágy, hogy jobb se kell,
És a kutyus majd meleget tart.
Ne félj, nem bánt, jó kis kutya.
Látod, mily nyájasan tekint rád,
Hogyan csóválja farkát?
Mint testvérek fogjátok egymást
Szeretni, nem kételkedem.
Feküdj' le mellé, s aludjál fiam.
Ehetnél tán? Adnék is vacsorát,
De már késő van; látom, alhatnál;
Aztán rossz is, kivált gyermeknek, az
Alvás előtti vacsora,
Mert tőle ördögökkel álmodik.
Feküdj' le hát és aludjál, fiam.«

Ott hagyta őt a vén banya;
Félénken kullogott a
Pokróczra a kutyához,
S a pokrócz szélén meghúzta magát,
Nem mert társához közeledni.
De a kutya
Hozzá símult barátilag,
Átesillogott szeme
Az éj sötétségén, s e csillogás

Olyan szelíd, olyan testvéri volt,
Hogy bátorságot és bizalmat
Öntött a kis fiúba,
Egymáshoz egyre közelebb
És közelebb húzódtak,
Az eb szőrét simíttatá a gyermek,
S az ennek arcát nyalogatta;
Beszélt is véle a fiú, s az állat
Válasz gyanánt halkán nyöszörgött.
Meleg, forró barátságot kötöttek.

Más nap pediglen a fiúhoz
Igy szólt a vén boszorkány:
»Mostan figyelj rám, gyermekem.
Képzelheted, hogy ingyen
Nem tartalak,
Mert ingyen a Krisztus koporsóját
Sem őrizék.
Dolgozni fogsz, mert írva van:
A ki nem dolgozik, ne is egyék.
Azonban dolgoz könnyű lesz,
Valódi kis királyság:
Koldulni fogsz, mást nem teszesz.
Én a munkát már restelem,
Mert elhíztam nagyon,
S elűznek, hogyha koldulok,
Elűznek a kegyetlen emberek.
Te fogsz koldulni hát helyettem,
Te rajtad szánakozni fognak,
S megajándékoznak, fiam.

Azt mondd majd, hogy árva vagy,
Apád most halt meg, és anyád
Honn fekszik éhen s betegen.
Én a távolban lesni foglak,
S vigyázok rád: azért te is vigyázz,
Különben nem lesznek jó napjaid,
Becsületemre mondhatom.
Én nagyon jó vagyok, ha jó vagyok,
De nagyon rossz vagyok, ha rossz vagyok:
Ezt írd fejedbe és szivedbe,
Kedves fiam.
Koldulni fogsz mindenkitől,
Kinek jobb a ruhája mint tiéd,
És ilyen eleget találsz, ne félj.
Előre nyujtod kezedet,
Oldalra hajtod fejedet,
Fel- s összehúzkod a szemöldököd,
A szádát le fogod bigyeszteni,
S szemed megnyálazod,
És úgy rimánszkodol
Beteg anyád s az isten szent nevében.
Megértettél-e, gyermekem?
Ha meg nem értél, újra magyarázom,
S ha szó után egyáltalában
Meg nem tanúlod ezt a tudományt,
Bottal verem beléd.»

A gyermek állítá, hogy
Mindent tud s nem felejt el.
Az asszony elpróbáltatá vele

A jelenést, és elcsodálkozott a
Fiúnak mesterfölfogásán.

»Arany bányát találtam
Benned, fiacskám, hihihi!«

Vigyorgott a boszorkány.

»Valódi grófi életünk lesz,

Valódi grófi életünk!

Lássunk mindjárt az aratáshoz.

Ehetnél? Majd ha megjövünk, fiam,

Akkor jól lakhatol.

Neked különben nem szabad sokat

Enned, mert mint én elhizol,

Aztán elillan a nyúl

S üthetjük bottal a nyomát.

Kövér koldusnak

Soványan jár az alamizsna.«

Egy népesebb utczába mentenek

Ott a banya

Kiállítá a gyermeket,

S ő egy közel csapszékbe tért,

És onnan kandikált ki,

S a hányszor a fiú kezébe

Dobának valamit,

Főlvette a pálinkás poharat,

Egyet kortyantott és vigyorgott.

VIII.

Egyik nap úgy folyt mint a másik.
Koldult és koplalt a fiú;
A vén banyának gondja volt reá,
Hogy el ne hízzék valahogy szegényke.
Koldult és koplalt: e kettőt tudá
Az életből, s nem egyebet;
Elnézte sokszor,
Midőn játszottak gyermektársai,
Nézett rájuk merően,
S gondolta, milyen jó lehet
Az a játék, az az öröm!
S elméje napról napra érett,
S érezni kezdte, érezé,
Hogy ő boldogtalan . . .
Két évet élt már át a koldulásban.
Nem volt többé szükség reá,
Hogy megnyálazza szemeit,
Gyakorta telt meg az könnyűivel.
Egyetlen egy barátja volt,
Ki nyájasan nézett reá,
Kit szeretett, ki őt szerette,
S kivel megosztá
Sovány falatjait,
A melyeket otthon kapott
S a melyeket a városban talált:
Ez egy barátja a kutya,
Mely hálós társa volt.
Mint vágya hozzá, hogyha reggelenként
Elhagyta őt, s ha este haza ment,
Minő örömmel volt vele!

A vén anyó már irigyelni kezdé
A barátságot, a melyet kötének,
Irigyelé, hogy a kutya
A gyermeket jobban szerette mint őt,
És sokszor megveré, s midőn az állat
Fájdalmában keservesen vonított,
A gyermek sírt, zokogva sírt.
És a vén asszony elkergette végre
A háztul a jó állatot,
Több ízben elkergette; de
Az visszajött mindannyiszor,
S a kis fiuhoz mindig nyájasabb lett.

Igy élt a gyermek. Már hat éves volt,
S átélte hat századnak nyomorát.
És néhány pereznék árva örömét.
Ott állt egy utca szögletében egyszer,
S didergett; késő őszi este volt.
Sár volt az utcán, s köd a sár felett,
Nehéz komor köd; s ő a sárban, ködben.
Mezitláb és hajadon fővel állt,
S az elmenőkhöz nyöszörögve
Nyujtotta sárga kis kezét.
Ugy ment be hangja a szívekbe
Miként egy égő fájdalom,
Mint a harang szava,
Mely haldokló ember számára szól.

Egy vén mogorva úr
Megállt mellette s hosszan nézte őt,

Hosszan, merően, átfuró szemekkel:
A gyermek elszaladni készült:
»Megállj!« morgott reá az úr,
A gyermek állt s mocczani sem mert;
S az úr kérdé: »Vannak szülőid?«

»Va . . .« azt akarta mondani,
Van anyja, a ki éhezik s beteg,
S most halt meg apja;
De e mogorva úr előtt
Nem mert hazudni;
Torkán akadt a szó, azt gondolá
Hogy ez mindent tud, és így válaszolt:
»Nekem szülőim nincsenek,
Vagy nem tudom, hogy vannak-e,
Mert én talált gyermek vagyok.«

»Kövess tehát«, szólt a mogorva úr,
S utána indult a fiú.
A vén asszony kilépett rejtekéből,
És rákiáltott: »Itt maradsz,
Hazug kölyök!
Ez a fiú az én fiam, uram!«

»Nagyságos úr«, rimánkodott a gyermek,
»Nagyságos úr, én nem vagyok fia.
Mentsen meg engemet, vigyen magával;
Az isten s a szentek nevére kérem!
Meguntam már a koldulást.
Az ő számára kellett kéregetnem,

És engemet koplaltatott,
Hogy csak minél rosszabb színben legyek,
Hogy szánakozzék rajtam, aki lát.
Oh istenem, most is hogy éhezem!«
Igy szólt a gyermek, a mogorva úrra
Fölnéze, s esdeklő szeméből
Könny folyt le, könnyek zápora.

»Oh gaz dög, oh te istentagadó,
Te ördögfának makkja te!«
Rivalt a vén boszorkány a fiúra.
»Te bocskortalpra sem méltó pofa,
Te hazugság kalásza,
Te minden rossz, te semmi jó!
Még hogy nekem koldult, uram fia!
Mikor halálba szégyenlem magam,
Ha kéreget, s e rossz szokása megvan,
Mihelyt elfordítom szemem,
És hányszor vertem már meg érte,
Hogy ilyen szégyent hoz reám!
Szegény vagyok, de koldulásra
Nincsen szükségem, mert elélek
Becsületes munkám után.
És még hogy én őtet koplaltatom!
Én! a legjobb falatokat
A szájamtól szakítom el
S belé tömöm!
De mind ez hagyján . . . még meg is tagad.
Nem fáj a szíved, te puruttya lélek,
Te csúf poronty, anyádat megtagadni,

Szülő anyádat! Hogy ki nem szakadt e
Szóval belőled a lép és tüdő
S a májad és a zúzád!
A földön sincs jobb nagyanya
Mint én vagyok, s ő ily rossz unoka!
De már nincs messze az ítélet.
Saját tulajdon anyját
Tagadja meg a gyermek,
Édes szülőjét!«

Ennyit darált a vén malom
Egy lélekzés alatt;
Itt a mogorva úr
Szóhoz jutott s szólt;
»Elég már a komédiából,
Különben e bottal némitlak el,
Undok szipirtyó!
Részeg vagy mint a csap;
Ha kijózanodol,
Jő hozzám a keresztlevéllel
(Ott ama nagy házban lakom)
S a gyermeket elviheted,
De csak ha a keresztlevéllel jössz.
És most hordd el magad; s te
Kövess, fiú.«

És a fiú követte az urat,
Koronkint vissza-vissza nézett,
Azt képzelé, hogy a banya
Már nyúl utána s galléron ragadja;

De az nem mert közelgeni,
Ottan maradt álló helyében,
Csak öklével fenyegetőzött
S forgatta égő szemeit mint
A kovács a tüzes vasat.

IX.

IX.

lobban lett dolga a fiúnak.
Nem kellett többé lopnia,
És nem kellett koldulnia:
Milyen boldogság, mily jótétemény!
Csak néha szállt az aggalomnak ölyve
Föléje: hát ha a boszorkány
Előjön a keresztlevéllel,
Mi lesz akkor megint belőle?...
És néha szállt a bú galambja
Föléje: ha eszébe
Jutott a hű kutya,
A hálós társ és a barát.
Ennek kedvéért gyakran szinte kész volt
A vén banyához ismét visszamenni,
S koldulni, csak hogy együtt legyenek.
Gyakorta álmodott felőle,
Álmodta, hogy ölelte a kutyát
S ez nyalta képét és kezét,
S midőn fölébredt s társát nem lelé,
Elkezdett sirni, s hosszan sirdogált.

Midőn haza ért a fiúval a
Nagyságos úr, átadta ő a
Cselédségnek. Kitisztíták őt
A régi szennyből, mely reá nőtt,
És régi rongyai helyett
Kapott szép új ruhát.
Mily jól esett neki!
Azt vélte, eddig nem is élt,
Azt vélte, hogy most született.

Ekkor magához hivatá
Az úr, és így szólt szigorún :

»Fiú, e gyermek itt fiam : te őt
Nagyságos úrfinak hivod,
Ő lesz parancsolód,
S te szót fogadsz neki,
Ő lesz az úr, te léssz a szolga.
Egyéb dolgod nem lesz mint szót fogadni,
De ennek pontosan tégy eleget.
Minden szem-intés egy parancsolat :
Ha teljesited, nem lesz semmi baj,
Lesz enned, innod és ruhád ;
Ellenben ócska rongyodat,
A melybe fölfogadtalak,
Nyakad közé akasztatom,
Aztán mehetsz a nagy világba
S koldulsz mint eddig koldulál.«

Szolgált az árva gyermek a
Nagyságos úrfinak,
Mögötte ment, mögötte állt,
Mindig árnyéka volt,
És leste ajka mozdulását,
S alig volt a parancs kimondva,
Midőn már teljesült is ;
S a jó fiú
Még is mennyit nem szenvedett !
Mert a nagyságos úrfi
Oly gaz kölyök vala,

A milyenek rendesen a
Nagyságos úrfiak:
Érezteté, hogy ő az úr,
Érezteté minden nyomon.
Ha száját a leves megégeté,
Kis szolgáját üté pofon;
Ha nem köszönt más nékie,
A kis fiú fejéről
Ütötte le a kalapot;
És ennek markolt üstökébe,
Ha a fésű belé akadt hajába;
S nem volt olyan csiny, oly gonoszság
Mit rajta el nem követett,
Mihelyt eszébe jut vala.
Lábára lépett készakarva,
Aztán ellökte, hogy mért áll az utban?
Sarat kent rá, aztán nyakon veré,
A miért olyan tisztátalan;
Szemébe önté a vizet, s ha sírva
Fakadt rá, mazna fattyunak nevezte.

Sok szenvedése volt szegény fiúnak,
És napról napra többet szenvedett;
De tűrte békén bajait,
Tűrt elszántan miként egy férfiú,
Kiben magas lélek lakik.

S mi végre tűrt, miért el nem hagyá
Kínos helyét, mint gyakran volt eszében?
Ha tudnátok, miért maradt!

Nem a jó étel és a jó ruha
Csalá őt vissza, hogyha útnak indult
Hogy elbujdossék a széles világba;
Nem volt ő olyan mint a tyúk vagy a lúd,
Mely elbarangol, s ha megéhezik,
Jól lakni ismét visszamegy helyére,
Mig ellenben a csalogány s pacsirta,
Ha megnyílt börtönének ajtaja,
Ott hagyva a kész és jó eledelt,
Elszáll örökre, s megelégszik azzal
Mit kinn a szabadban talál.

Igy érezett a kis fiú
Mint e szabadba vágyó madarak,
S mégis maradt mint a tyúk és a lúd,
S ha indult, ismét visszatért.
Mi csalta vissza őt!
A tanulás.

Az úrfi mellett eltanulgatott.
Ott állt mögötte észrevétlenül,
Könyvébe kandikált,
S a nevelő minden szavára
Figyelmezett.
S mit egyszer megtanult,
El nem feledte.
Előbb tudá az írást, olvasást
Mint a nagyságos úrfi.
És a mint szaporodtak évei,
Azokkal szaporodtak

Isméreti,
Mint a szarvas szarván az ágak,
S ő büszke kezdett lenni rája;
S ha a nagyságos úrfi
Bolondokat beszélt szokás szerint,
Kijobbítá magában
S mosolyga a badar beszédeken.
S a nevelő előtt
Nem tűnt el észrevétlen
A szolgál fensősége
Az ifjú úr fölött.
S ha nem tudá
Leczkéit a tanítvány,
Azzal piríta rá,
Hogy a szolgálval mondatá el,
Ki azt hallás után tanulta meg.

Becsületére vált ez a fiúnak;
De nem vált örömére; erre nem,
Mert a kevély nagyságos úrfi
Mindannyiszor keményen
Lakoltatá, hogy őt megszégyeníté.
Naponta új és durvább üldözések
Jutottak a szegény fiúnak,
És ő naponta jobban érezé
A szenvedett méltatlanságokat;
S most már, ha megüté az úrfi,
Nem teste érezé, de lelke;
Pirúlt, de nem mivelhogy fájt neki,
Hanem mert szégyenlé magát.

Tizenhat esztendő's vala.
Mindennap egy-egy sugarat lövelt
Elméje oszladó ködébe,
S minden sugár egy-egy betű volt,
És ilyen írat lett a sok betüből:
»Mi jognál fogva vernek itten engem?
Mi joggal bánt embert az ember?
Különbnek alkotá az isten
Az egyik embert mint a másikat?
Igazságosnak hirdetik az istent:
Ha igazságos, úgy azt nem tehetette,
Úgy minden embert egyformán szeret.
S én többé tűrni nem fogok,
Akármi lesz belőlem.
Táplálatot, ruhát, szállást kapok,
De én ezért szolgálom őket.
S ezzel leróva a jótétemény.
Dolgoztathatnak, erre van joguk,
De a verésre nincs.
Még egyszer fognak csak megütni,
De többször istenemre nem!«

Úgy is lett. Első alkalommal
(És várni erre nem kellett sokáig)
Midőn az úrfi rá kezét emelte.
Ekkép kiálta föl:
»Megálljon ön!
Ne bántson többet, mert úgy visszavágom,
Hogy megsiratja holta napjaig.
Elég soká voltam kutya

Kit verni, rúgni lehetett,
Eztán ember leszek,
Mert ember ám a szolga is!
Megvallom, itt jótéteményt
Rakott egy kéz reám;
De más kéz azt bottal veré le rólam,
És e szerint
Nem tartozunk egymásnak semmivel.«

Az úrfi e szokatlan szókra
Elképedett, megmerevült,
S tajtékot túrva ekkép ordított:
»Hah szolgafaj! hah lázadó gazember!«

És a fiú így válaszolt,
És hangja megvető volt:
»Hm, szolgafaj? Ha már a születést
Vesszük, talán az én apám
Különb úr volt mint minden ivadékod;
S hogy eldobott magától,
Az ő hibája, nem enyém;
S ha minden úr ilyen rossz lelkű, mint te,
Jól is tévé, hogy eldobott,
Mert úgy ennek köszönhetem, ha
Becsületes ember leszek.
És lázadó? . . . Ha lázadás az,
Midőn az ember érzi és kimondja,
Hogy ő is ember mint akárki más,
Úgy büszkén mondom, lázadó vagyok.
S tudnám csak mind azt, a mit érezek,

Úgy, a mint érezem, kimondani,
Föllázadnának milliók velem,
S reszketne a világ,
Mint Spartacustól Róma reszketett,
Midőn eltépett lánczaikkal
Verték falát a gladiátorok!
Nagyságos úrfi, isten önnel,
Mi együtt többé nem maradhatunk:
És önnel mint emberrel beszéltem,
És hogyha egyszer már
A szolga emberré emelkedik,
Éhen hal meg, vagy a bitófán,
De többé szolga nem lesz!«

Ezzel megfordult és kiment,
Örökre ott hagyá a házat,
Hol gyermekése úgy uszott el
Mint a virág az iszapos patakban.
A merre látott, arra indult,
Ment a világba czéltalan.
Az ifjuság fölgyúlادott szívében,
Úgy égett mint a fölgyúlt város ég,
A melyre rá fujt a viharnek
Süvöltő óriása;
S e lángokban milyen csodálatos
Mesés képek keletkezének!
S lelkét e lángok úgy megedzék
Mint a hámortűz a vasat.
A város végén utol érte őt
Az úrfi nevelője.

Alig lélekzett a jó férfiú.
Sokat futott, hogy utol érje.
Kiverte arcát a veríték,
Törölgeté minduntalan,
Mi közben a fiúval így beszélt,
S beszédiben
Nem volt nagyon sok összefüggés:
»Ne, tedd el ezt a pénzt, fiam,
Nekem egy évi jövedelmem;
Te nálad eltart évekig,
Ha jól gazdálkodik.
Nagy ember lesz belőled,
Én mondom azt neked.
Dicsőbb fiút még nem láttam te nálad.
Én szórul szóra érzem azt a mit te,
De soha sem mertem kimondani.
Féltem tőled, s bámultalak,
Midőn beszéltél.
Az isten áldjon minden szavadért.
Tanácsolom, parancsolom,
Igen, parancsolom, fiú, hogy
Tanulj, végezd az iskolákat,
Különben én
Megátkozlak s megver az isten!
Te nem magadnak születél,
De a hazának, a világnak.
Azt mondom néked, hogy tanulj,
A mit különben
Nem is kén' mondani,
Hiszen te úgy szeretsz tanulni.

És most az isten áldjon meg, fiam,
Légy szerencsés, élj boldogul,
S emlékezzél meg rólam is koronként;
De ha tanácsomat nem fogadod,
Akkor felejts el engemet!

Lehajlott a fiú, hogy
Megcsókolj' a jó ember kezét,
De ő nem engedé, sőt a fiút
Megölelé s arcát csókolta meg,
S úgy távozott könnyes szemekkel.
Mily jól esett ez a fiúnak,
Szegény fiúnak milyen jól esett!
Ez volt az első szeretet,
Melylyel találkozott.
Tizenhat évig kelle élnie
S kínlódnia,
Mig oly emberre akadott,
Ki nem taszította el magától,
Ki megölelte őt!

X.

Kiért a városból az ifjú.
Midőn kiért a szűk falak közül,
Azt gondolá, börtönből szabadult,
S mohón szívá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.
Egyszer sokára visszanézett:
Nagyot haladt már, messze volt a város,
A házak összeolvadáának
Egymással, és a barna tornyokat
Elnyelte félig a távol köde,
S méhdongás volt az ezerek zaja.
Az ifjú biztatá magát:
»Tovább, tovább!
Semmit ne halljak és semmit ne lássak
Onnét, hol eddig éltem,
Ha életnek mondhatni életemet.«
S ment, mint a ki ostorhegyet fut.

S midőn végkép eltűnt a város,
S ott álla ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
»Szabad vagyok!« kiálta föl,
»Szabad vagyok!«
Többet nem mondhatott;
De könnyei beszéltek,
S jobban mondák el érzeményeit
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,

Midőn az ember először szabad!
És ment az ifju, egyre ment;
A merre szép táj csalta, arra
Irányozá lépéseit.
Megbámulá a síkot és hegyet,
A sík mezőt és a hegy erdejét,
És mindent, a mi csak szemébe tűnt,
Mert minden oly új volt előtte:
Először látta a természetet,
A természet szépségeit.
Es ott a rengetegben,
A fellegekbe
Ágaskodó bérczek között,
A hol mennydörgés a folyam zugása
S a mennydörgés ítéletnap rivalma...
Vagy ott a puszták rónaságán,
Hol némán ballag a csendes kis ér
S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj...
Ottan megállt az ifju,
Körültekintett áhitattal,
S midőn szemét s lelkét meghordozá
A láthatár fönségein,
Erőt vett rajta egy szent érzemény,
Letérdepelt s imádkozék:

»Imádlak, isten! Most tudom, ki vagy.
Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
De nem értettem nevedet.
A nagy természet magyarázta meg
Hatalmadat s jószágodat...

Dicsértessél, dicsértessél örökre!
Imádlak, isten! Most tudom, ki vagy.«
A merre csak ment, mindenütt
Oly szépnek látta a természetet,
De benne mindenütt az embert
Olyan boldogtalannak;
Nyomor s gazság gyötörte mindenütt.
Azt kezdte észre venni,
Hogy ő nem a legszerencsétlenebb,
És fájt nagyon neki,
Hogy vannak nála szánandóbbak is.
Mindig kicsínyebb lett előtte
Saját baja,
Mig végre végkép elfelejté,
S nem látta és nem érezé azt,
Csak a mások baját,
És homlokát a hideg kőre tette
S forró keserves könnyeket sírt.

XI.

Eszében tartá, mit szívére
Kötött a jámbor nevelő,
Midőn bucsút vett tőle
És pénzt adott neki;
Eszében tartá ezt az ifju
S nem hagyta teljesítenül.
Beállt az iskolába
S tanult szorgalmasan,
S olyan volt társai körében,
Mint csillagok között a hold.
Azok csodálták őt, de nem szerették:
Lelkének fensősége rajtok
Mint sziklakő nehezkedett,
És ellenében
Irgyság és gúny támadott föl,
És rá lövöldözé
A sebesítő nyilakat.
»Mért bántotok ti engemet?«
Szólott szelíd jószívűséggel
Gyakorta társihoz:
»Mért bántotok, barátim, engem?
Én nem tanúlok a magam javára.
Ti értetek tanúlok én;
Mit én tudok, higgyétek, annak
Más fogja venni hasznát,
Akárki más, csak én nem.
Ha belátnátok a lelkem mélyibe,
Ragaszkodnátok hozzám, jó fiúk,
Úgy szeretnétek, mint most nem szerettek,
Mint én szeretlek titeket.

Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Általlátnátok gyarlóságtokat,
S nem vagdálnátok a fa ágait
Mely egykor számotokra hoz majd
Árnyékot és gyümölcsöt,
Szegény rövidlátó fiúk ti!
De majd szerettek még ti engemet,
Szeretni fogtok, istenemre, engem.«
Kaczaj követte ilyenén beszédit,
S csak újabb töltésül szolgáltanak
A gúnyolódás fegyverébe,
A mely mindig szívének állt.

És elvadult lassanként a világtól,
Mindegyre mélyebben szállott magába,
S került mindenkit... Egy barátja volt:
A senkitől meg nem zavart magány.

Ott élt azon képek között, miket
Üres ábrándoknak tart a világ,
De melyekről ő tudta, hogy azok
Élő valódi lények,
Az ő lelkébe néző
Jövő alakjai.

Ott a magányban buzgón olvasá,
Miként a hívő a koránt
S mint a zsidó a bibliát,
Olvasta ott buzgóan a
Világtörténetet.

Világtörténet! mily csodálatos könyv!
Mindenki mást olvas belőle:
Egyiknek üdv, másiknak kárhozat,
Egyiknek élet, másiknak halál.
Egyikhez így szól, s kardot ad kezébe:
»Eredj és küzdj! nem küzdesz hasztalan,
Az emberiségen segítve lesz.«
Másikhoz így szól: »Tedd le kardodat,
Hijába küzdenél,
Mindig boldogtalan lesz a világ,
Mint ezredévek óta az.«

Mit olvasott az ifju belőle?
Mit gondolt ő, midőn e könyvet
Becsukta reszkető keze?...
Ezt gondolá:

»A szőlőszem kicsiny gyümölcs;
Egy nyár kell hozzá még is, hogy megérjék.
A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyümölcs;
S ha a kis szőlőszemnek egy nyár
Kell: hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
A míg megéri? Ez belékerül
Évezredek vagy tán évmiljomokba;
De bizonyára meg fog érni egykor,
És azután az emberek belőle
Világ végéig lakomázni fognak.
A szőlő a napsugaraktul érik;
Mig édes lett, hány napsugár
Lehelte rája élte melegét,

Hány százezer, hány miljom napsugár?...
A földet is sugárok érelik, de
Ezek nem nap sugárai, hanem
Az embereknek lelkei.
Minden nagy lélek egy ilyen sugár, de
Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem;
Hogyan kívánhatnók tehát, hogy
A föld hamar megérjék?...
Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
A mely segíti a földet megérni.
Csak egy nap tart a sugár élete:
Tudom, hogy a midőn megérkezik
A nagy szüret,
Akkorra én már rég lementem,
S parányi művemnek nyoma
Elvész az óriási munka közt;
De életemnek a tudat erőt ad,
Halálomnak pedig megnyúgóvást,
Hogy én is, én is egy sugár vagyok!
Munkára hát,
Föl a munkára, lelkem!
Ne legyen egy nap, egy percz elveszítve.
Nagy a föladat, az
Idő röpi, s az
Élet rövid.
Mi czélja a világnak?
Boldogság! S erre eszköz? A szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan!
És hogyha kell, elvérzenem,

Mint elvérzettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé!
Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szívemnek közepén lesz is!«

Ily vallomást tett... Nem hallotta ember;
De meghallotta oda fön az isten,
Fölvette a szent könyvet, melybe
legyezve vannak a martírok,
S belé írta a Szilveszter nevet.

XII.

XII

A gyermek ifjúvá lett
S az ifju férfivá.
Eszendő esztendő után
Jött a földet meglátogatni,
S bucsút sem véve távozána.
Őt sem kerülték ki az évek,
Elment hozzája mindenik,
S nyomot hagyott arcán, szívében.

Túl volt immár az iskolákon,
Régen kijárta azokat,
És benn volt a világban,
Az életben, az emberek között,
Hol minden lépten meglökik az embert
S minden lökés egy darabot töröl le
A lélek zománczából
S az orcának színéből.

Be másnak látta a világot
Mint a milyennek képzelé!
Naponta kisebbnek tetszett előtte,
Mélyebben sülyedettnék
Az ember, a kit isten
Saját képére alkotott,
Az ember, a kinek szemével
A napba kéne néznie,
És e helyett a porba néz,
Mikéntha férgeket keresne,
Hogy tőlök a csuszást tanulja.
És mentül kisebbnek tetszett előtte

Az ember, annyival nagyobbnak
Látá a munkát, a mire
Hivatva érezé magát.
De el nem csüggedett.
Tán oly parányit végzett mint a hangya,
De mint az, olyan fáradatlan volt.
Szűk volt köre,
De e kört teljesen betölté
Lelkének fényivel.
Erkölcse, tudománya néki
Nevet szerzett még iskoláiban,
S midőn e pályát végezné,
Több úr hívá meg őt
Nagy s gazdag hivatalra
Ilyen kecségtetéssel :
»Szegődjél hozzám : szolga léssz, igaz ;
De ily urat szolgálni mint én
Dicsőség, és azért, hogy
Előttem meghajolsz,
Előtted ezren hajlanak meg
Más dolgod nem lesz mint ez ezreket
Nyúznod tehetséged szerint, s e
Könnyű munkából meg fogsz gazdagodni.«

Szilveszter megköszönte szépen
E könnyű munkát, és így válaszolt :
»Azért, hogy én nekem
Szolgáim legyenek,
Én más szolgája nem leszek ;
Én nem kívánom, hogy előttem

Embertársim hajlongjanak,
De ne kívánja tőlem más se, hogy
Előtte én hajoljak;
Nem ismerek nálam kisebbet
S nem ismerek nálam nagyobbbat.
S a gazdagságot illetőleg, az
Nekem talán ingyen se kellene,
Annál kevésbbé kell olyan nagy áron,
Hogy érte nyúzzak másokat.«
Ekkép szokott beszélni ő
Levett kalappal, de fölemelt fővel.

El nem fogadta a nagy hivatalt;
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghívák őt falujokba,
Legyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömet s boldogan.
S midőn elért a faluba
S körülvevék őt a lakók,
Igy szólt hozzájuk lángoló szemekkel:
»Üdvöz légy, nép! Úgy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességeidet;
Én megtanítlak jogaidra!«

És teljesíté, a mit ígért.
Nem a kocsmába jártak ezután
A munkavégzett gazdaemberek,
Mint jártak eddig világkezdet óta;

A faluház előtt karéjba
Állottak, és az ifju jegyzőt
Hallgatták a vén emberek,
És jobban hallgaták mint papjokat, mert
Papjoknál jobbakat beszélt.
S mit ott tanultak, elvivék haza,
És elbeszélték fiaiknak,
S a jegyző tisztelethen állt.

De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apóstol fejére
Átkot mondott áldás helyett:
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parochia.
Naponta gyűlöltebb és rettegettebb
Lett a két házban a
Jegyző gazdálkodása,
S elpusztulását tervezék, mert
Látták, ha a jegyző marad,
Úgy ők pusztulnak el.

De volt fön a kastélyban is
Egy lény, ki a nép emberét úgy
Tisztelte mint a nép maga,
Kinek, midőn az ő dicséretét
Hallotta, jól esett,
Midőn pedig gyalázták, fájt neki.
Ki volt e lény, a ki
Oly rossz világításban is

Megismeré a kép becsét
S felőle helyesen ítelt.
Ki volt ez?... A kastély kisasszonya,
Ki is lett volna más!
Dicső hely a hölgyek szíve,
Önzés előtt bezárva ajtaja:
Ha bejut is, csak lopva jut belé vagy
Erőszak által;
De nyitva áll mindennek a mi szép és jó,
S az üldözött igazság,
Ha mindenholnan számkivetve van,
Vég menedéket ott talál.
Dicső, dicső hely a hölgyek szíve!
Nem is sejté az ifju, hogy barátja,
Hogy pártfogója van
Ott fönn az úri lakban,
S olyan szép pártfogó!
Látá koronként a leánykát,
Midőn az végig sétált a falun
Vagy ablakából nézett a vidékre;
S ha látta őtet, hosszan elmerengett.
Ilyenkor egy csodálatos
Érzés szállotta meg szívét,
Mely hozzá így beszélt:
»Az ember nem csak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És soha se' magáért?
Szegény fiú te, mikor élsz magadnak,
Lesz-e idő, midőn magadnak élsz?

Te szétszotod mások közt lelkedet:
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját,
Vagy egy tekintetét csak, a miből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság? . . Oly szomjas szívem, hogy
Fölinna egy záport, s talán
Egy harmatesepp sem hull reá soha!
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú,
Viseld békén a rideg életet,
Tégy másokat boldoggá ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, a mely gabnát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, mely míg másoknak világít,
Tulajdon életét fogyasztja el.«

A jó vagy rossz sors úgy hozá magával
Egyszer, hogy a leányka véle
Találkozott és szóba állt.
Rövid volt a találkozás
És keveset beszéltek;
De attól fogva többször jöttek össze,
Véletlenül-e vagy tán készakarva?
Sem a lány sem az ifju nem tudá.
És egyre hosszabbak levének
S bizalmasabbak a találkozások,
De ön magokról soha nem beszéltek.
Azonban egykor (fölhivá-e a lány
Vagy csak magától nyílt meg kebele?

Eszébe nem jutott) az ifju
Elmondta életét.
Elmondta, mily magában áll a földön,
Hogy nincsen ember és nem volt soha,
Ki őt testvérnek vagy barátinak
Vagy gyermekének hívta volna.
Elmondta, a mint rá emlékezett,
Hogy egy tolvaj találta őt az utcán,
Aztán egy koldusnő fogadta föl,
S aztán mint szolga úgy nevelkedett;
Lopott, koldult és szolgált: így telék el
Gyermek- s ifjúkora.
Elmondta az irtóztató nyomort,
Mely gyermekévein feküdt,
S a lelki szenvedéseket,
Mik ifjuságát terhelék,
S mik a nyomornál még irtóztatóbbak;
S a mint lenézett életébe, ez
Örvénybe, melyből fölkapaszkodott,
A melyben mint egy fekete vizű
Tengerszem, úgy állt kínja özöne:
Elszédült lelke, és szeméből
A könnyek úgy rohantak
Mint csatatérről a vert hadsereg...
És a lány véle zokogott.

XIII.

Még az nap a leány atyjával
Egy egészen más jelenése volt.
Fölhívatá a büszke földes úr őt
S megleckéztette irgalmatlanul,
A miért jobbágyait
Tévutra vezeti,
És pártütőket, lázadókat
Csinál belőlök, s azzal végezé,
Ha még tovább is bujtogat,
El fogja csapni őt.

Méltósággal felelt az ifjú:
»Uram, kikérem a leckéztetést,
Kinőttem már az iskolából,
De ahhoz szokva még ottan se voltam.
Ha vétkem van, ha lázító vagyok,
Ott a törvény, az majd ítél fölöttem;
Ha vétkes nem vagyok, mi joggal
Dorgál ön engemet?
És a mi az ijesztést illeti,
Az elcsapástól meg nem ijedek;
Annyit mindenhol keresek,
A mennyiből megélek.
De innen én el nem megyek,
Mert itt hasznosnak érzem magamat,
S ön, hogy elcsapjon engem,
Nem fogja megkísérteni
Saját javának érdekében.
Mert vagy velem jön az egész falu,
Vagy ön lesz a ki távozik.

Nem mondom ezt miként fenyegetést,
Úgy mondom ezt inkább mint jó tanácsot,
Ki a lakókat ismerem,
S tudom, hogy engem mennyire szeretnek
És mit nem lesznek értem tenni készek.«
Igy szólt az ifju, meghajtá magát s ment.

Következő vasárnapon
Ő róla szólt a prédikáció:
Borzadva mondta a hiveknek a pap,
Hogy milyen istentagadó ez ember,
Istentagadó s lázító;
S ha még tovább is tűrik őt magoknál,
El vannak veszve mind a két világon,
Mert a miért lázítóval czimborálnak,
Legyilkoltatja őket a király,
S istentagadó barátait
Halál után az ég be nem fogadja.
Intette, kérte őket, hogy
Javuljanak, míg van idő,
Mig rájuk nem jön a vész, az ítélet!
Könnyezve kérte, hogy tekintsék földi
És másvilági boldogságukat,
Ne válasszák a halált és a poklot
Az élet és az üdvesség helyett.

Bőszülten hagyta el a nép
A templomot
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,

Kit tegnap még atyjának nevezett,
S reá parancsolt, holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyon verik.
Beszért az ifju a mint tőle telt,
Beszért oly lelkesen mint még soha.
Hijába. A hol a pap emelt szót,
Ott az igazság megfeszítettik,
Az igazság szörnyet hal ott. A pap
Minden szavára
Egy ördög áll elé,
S az ördög nem hatalmasabb,
De ékeőbb szólásu mint az isten,
S ha tettel győzni nem tud,
Tud elcsábítani. —
Káromkodó fenyegetéssel
Hagyá el az ifjút a nép.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Megnehezült fejére
Mint a holttestre a hollósereg.
»Ez hát a nép!« kiálta föl,
»Ez hát a nép, a melyet én imádok,
A melyért élek s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt...
De semmi, semmi! ezredév után
Majd nem lesz ilyen: még most gyermek ő, kit
El lehet könnyen bolondítani;
Majd meg fog érni, férfi lesz belőle;
S épen mert gyermek gyámolítani kell.

Nincs mit csodálni, ős időktől óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.
Szegény, szegény nép! mint sajnálom őt;
S ha eddig küzdtem érte, ezután
Kettős erővel fogok küzdeni.«

Beállt az est, beállt az éj,
Utósó éje itt az ifjunak.
Ott a fasornak árnyékában áll,
S fölneéz a kastély amaz ablakára,
A melyből a leány szokott kinézni.
De pusztá most az ablak,
Nincs ott virága, nincs ott a leány;
S az ifju mégis néz föl, néz merően,
Mint egy kővé vált síron túli szellem:
Arczára halovány fátyolt borított
A csendes bánat és a holdvilág.

Egyszer megfogva érezé kezét.
Az első perczen észre sem vevé
Az érintést, úgy elgondolkodék;
Midőn megfordult, oldalánál
Ott látta, a kit ott fönn keresett.
»Kegyedre vártam,« szólt az ifju.
»Kegyedre vártam; azt reméltem,
Hogy még egyszer meglátom ablakánál,

Egy néma búcsut küldök fel szememből,
Aztán örökre távozom.
Reményemen túl jó a sors,
Ajkam beszélhet szemeim helyett
S kezem foghatja e kedves kezét.
Isten veled, te drága, drága lény, te
Egyetlen egy a nagy világon, a ki
Barátodnak nevezte engemet,
S a kit barátomnak szabad nevezni.
Emlékim nincsenek nekem:
Magad fogsz állani szivemben,
Mint a szegény kunyhó falán a szent kép,
A mely előtt esténként térdepel
Jámbor lakója és imádkozik;
De hogyha telve volna szívem,
A legdicsőbb emlékek kincsivel,
Kiszórnám azt e pillanatban mind
S téged hagynálak benne egyedül.
Isten veled!... Ha hallod híremet,
Ha szépeket mond majd a hír felőlem,
Hidd el, hogy a te érdemed lesz az.
Azért törekszem jónak s nagynak lenni,
Nehogy megbánd és szégyeneld, sőt
Ellenkezőleg büszke légy reá,
Hogy engemet barátodnak fogadtál.
Isten veled, lelkem védangyala!«

Indult az ifju, és ment volna, de
Kezét tartotta a leány
És görcsösen szorította...

Beszélni vágyott s elhagyá a hang;
Hosszú szünet telt el bele,
Mig akadozva ekkép szólhatott:

»Isten veled! Menj, menj, isten veled,
Te ifjak legnemesbike!
Menj! Bár mehetnék én is te veled,
Mennék örömmel, édesörömost.
S nem látjuk egymást soha, soha többé?
Lehullsz egemről, fényes csillagom?
Mert én szeretlek tégedet!
Ki kell ezt mondanom,
Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
Mint a Vezúv a lángoló követ.
Szeretlek, és tiéd nem lehetek
De istenemre,
Ha a tied nem, másé sem leszek!
Vedd e gyűrűt, e jegygyűrűt...
Előbb fog széjjeltörni benne
Ez a gyémántkő mint az én hűségem.
Isten veled szép álma életemnek!«

Az ifiúra a mennyország
Szakadt le üdvességivel;
Leomlott a leány előtt
S ölelte és csókolta térdeit.

Más nap, midőn a falut elhagyá,
Utjában százszor s százszor nézte meg
A gyűrűt, mert csak a mikor

Ezt látta, akkor nem kételkedék,
Hogy a múlt éji jelenet valóság
S nem lázas lelke őrült álma volt.
Utját (miért, miért nem?
Nem tudta maga sem)
A fővárosnak vette, hol
Lopott, koldult és szolgált egykoron.
A külvárosban, ott
Egy kis padlásszobát
Bérelt ki, s nem tudá még,
Mihez fog kezdeni:
Egyszer kopognak ajtaján,
S bejött egy fátyolos hölgy...
Midőn belépett, fölveté a fátyolt,
Némán és mozdulatlan állt;
Az ifju szédelgett, megállt esze:
Barátnéját ismerte meg.

»Utánad jöttem,« szólott a leány,
»Utánad jöttem. Ha terhedre van,
Kiutasíthatsz e szobából;
Ne félj, hogy rossz néven veszem.
Akkor leülök ott kin a küszöbre,
És ott ülök, míg megreped szívem.
Utánad jöttem, nem maradhaték.
Nyomodba voltam mindenütt,
Egész idáig, és most itt vagyok.
Szólj, mit teszesz velem?«
Az ifju kebelére hajlott,
S együtt zokogtak hosszan, boldogan.

»Nem úiesz el hát?» szólott a leány.
»Veled maradhatok? Veled leszek, hogy
Enyém legyen fájdalmaid fele
S a tied légyen minden örömem!
Együtt tűnök veled
Bút és nyomort,
S ha egyszer zúgolódom,
Ne hidd azontúl, hogy szeretlek
Vagy valaha szerettelek!«

XIV.

Együtt maradtak mint férj s feleség;
Nem pap kötötte össze őket
Hanem az isten és a szerelem.
Nem esküvének egymásnak hűséget,
Nem vették e szót ajkaikra,
Ott benn hagyák azt,
Szívök mélyében érintetlenül,
A hol s a hogy kell annak lennie,
S azért maradt oly tiszta, mint a
Csillag, melyhez még lélekzet sem ér.
És boldogságban teltek a napok,
A hónapok... Nem tudta a világ, hogy
Ők élnek-e, s ők nem tudák;
Van-e világ körülök.

De végre fölszólt az ifjúban
A lélek, és ezt mondta szigorún:
»Ébredj, ébredj! te nem magadnak,
Te másokért születél!
Felejtéd hivatásodat?
Föl, föl, fiú! kezdj a dologhoz!«
És szólt hozzá még szigorúbban is
Egy hang, a házi gond:
»Föl a dologra! mert különben
Koplalni fogtok mind a ketten
S maholnap mind a hárman.«
Dolgozni kezdte, irt,
Úgy irt a mint sugalta lelke,
Hozzája méltón, szabadon.
Egy szerkesztőhöz vitte művét.

Átolvasá az és így válaszolt:
»Nagy ember ön, uram,
S a mellett nagy bolond!
Nagy ember ön, mert ez dicső remek mű,
Ennél különbet még Rousseau sem írt;
És nagy bolond ön, mert azt képzeli,
Hogy ezt a munkát ki lehet nyomatni.
Sohsem hallotta ön híret
A censurának?... Hogyha nem,
Hát megmondom, mi az.
Az a pokol cséplője, mely alá
Kévéinket kell tartanunk, s ez
Az igazságot, a magot
Kicsépli belőle, aztán
Az üres szalmát visszadobja,
S ezen rágódik a közönség.
Ha ön nem hisz szavamnak, ám
Próbálja meg, s én minden szem magért,
A mely kévéjében marad,
Egy óngolyót nyelek le.
Ha azt akarja ön, hogy e
Cséplő alá ne jusson,
Ne gabonát, de maszlagot
Termeszsen, mely kábít, bolondít:
Ezt mindenestül
Kitálalhatja ön,
Sőt érte még meg is díjazzák.«

Bódultan tért az ifjú vissza, mintha
Falnak ment volna egyenest fejével.

Asztalhoz ült, és föltevé magában,
Hogy szép lágyan, szelíden ír,
S olyan simán, hogy a censor keze
Elsiklik rajta mint a bársonyon.
Midőn művét bevégezé,
Azt vette észre, hogy még szabadabb,
Még keserűbb mint először vala.
S így tízszer, százszor újra s újra irt,
Aztán eltépte, belátván, hogy a
Kerékvágásba csak nem jön bele.
És meggyőződék végre is,
Hogy a mi kinyomathatik,
Abból nem fog tanulni senki,
És a miből lehet tanulni
Az nem jut napvilágra.

»Irtóztató!« kiálta föl.
»Nincs mód tehát, hogy meghallják szavam?
Lelkem tüzeit, mely a világot
Gyújtotta volna föl,
Magamba kell hát fojtanom,
Hogy önmagát emészsze el?
És élnem is kell... Miből élek?
Vagy megtagadjam elvemet,
Azt a szentséges elvet?
Oda szegődjem a gazokhoz?
Az emberiség ámitóihoz?
Nem, istenemre, nem!
Inkább szeméten, éhen veszek el,
Inkább úgy végzem éltemet

A mint elkezdtem azt,
Lopok, szolgállok, koldulok,
Mint egy betűt irjak, mi nem
Lelkem forrásából fakadt,
Mint gondolatim legkisebbikére
Hamis pecsétet üssek!
Isten hozzátok, gondolatjaim, ti
Befalazott rabok!
Legyen fejem börtön s koporsó
A számotokra... Oh, de nem,
Ti nem halhattok el:
Eljő a nap, mert el kell jőnie,
Midőn kinyíl e börtön ajtaja,
S ti bejárátok a kerek világot,
S fényt és meleget visztek magatokkal
Miként a nyári nap sugárai!»

És így az ifjú
Nyugodni hagyta gondolatjait,
S hogy a kenyérből ki ne fogyjon,
Másoknak gondolatjait
Másolgatá: keserves munka,
Tán a favágásnál keservesebb.
Elkezdte reggel, s este végezé;
S gyakorta éjszakáit is
A lámpa fénye látta elhaladni,
S előbb aludt el ez, mint ő;
És ennyi fáradás után is
Elégszer állt az asztal üresen,
És ablakára a fehér hideg tél

Elégszer festett jég virágokat,
S a nő szemében megfagyasztá
A könnyeket. De nem fagyaszthatá meg
Örök hevű érzelmeit.

Igy jöttek évek, mentek évek,
S megszorodott a család
Hárman levének, s nem sokára négyen,
És négyszeres lett a nyomor
Ott föl a kis padlásszobában,
Melynek falát
Csikosra festi az eső,
És kiczifrázta a penész,
Hol most egy ágyban hárman alszanak,
Két gyermekével az anya,
És láboknál a földön
A durva szalmazsákon
A férfiú... A fölkelő nap
Első sugára homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul.

XV.

Egyenként ébredt a család: először
A férj, ki legkésőbb aludt el;
Aztán az anya, azután
A kis fiú. S a csecsemő?
Ez még nem ébred, mélyen alszik...
Testvére s a szülők lábujjhegyen
Járnak, s beszédök csendes suttogás,
Hogy el ne verjék a kisdednek álmát.
Jó testvér, jó szülők,
Miért e halk járás, e suttogás?
Dobogjatok, tomboljatok,
Lármázzatok!.. Ne féljetek,
A kisded föl nem ébred,
Mert nem hallják a lármát a halottak.
A kisded halva van, éhen hala!

Mit érezhet, mit érez a szülő,
Midőn meglátja, hogy szülötte meghalt!
Hát még azon szülő, kinek
Éhen veszett el gyermeke,
Szép ártatlan kis gyermeke!
Ha jobb kezének erejét
Az én kezembe öntené az isten,
Leírhatnám-e úgy is azt a kint,
Mely a szegény asszony szívét
Ezer körömmel szakgatá?

Hagyjátok őt a holt tetemre
Borulva sírni, sírni, sírni,
Zokogni, fölüvölteni,

A fájdalomnak mély örvényiből
A magas égre fölkiáltani,
S az isten arcát káromlással, a
Lélek sarával meghajítani!
Hagyjátok őt, hagyjátok őt,
Ne bántsátok szent őrvöngésiben.
A férfi néma fájdalommal
Állt a kicsiny halott előtt;
Avagy ki tudja, tán örömmel?
Örömmel, hogy kiszenvedett;
A kis fiú pedig merőn
Nézé testvérét, és azon
Gondolkodék, hogy ő is ilyen
Halvány, ilyen fehér és mozdulatlan
Leszen, ha majd meghal, ha többé
Nem éhezik.
Lassan, lassan, de csak lefolytak
Egymás után az órák, és az asszony
Keserve meghalt kisedére
Ájulva vagy meghalva omlott,
És szíve megkönnyebbedett,
S lelkének fölvert hajjai
Nem ostromolták többé az eget,
Csak halkan rezgedeztek,
Mint a szellőben a kalászosok.
Ölébe vette a halottat
S szelíden ringatá,
És félig énekelve suttogott,
Miként az erdő lombjai
Az őszi alkonyatban:

»Alszol, kicsiny
Kis magzatom:
Mit álmodol?
Mondd meg nekem.
Szép álmokat
Látsz úgy-e bár?
Hisz' még nem a föld
Ölében alszol,
Anyád ringat még,
Anyád ölel,
Aludj', aludj',
Szép gyermekem,
Fehér virág,
Fehér sugár,
Kit elnyel a
Fekete föld.
Pirúl az ég,
Megesókolá
Az alkonyat;
Megesókolom
Én arcodat,
S ez nem pirúl.
Mért nem pirúl?
Csak egyszer is
Mosolygánál még
Reám, anyádra,
Lelkem szíve,
Kis magzatom!
Zöld sírhalom,
Fehér kereszt,

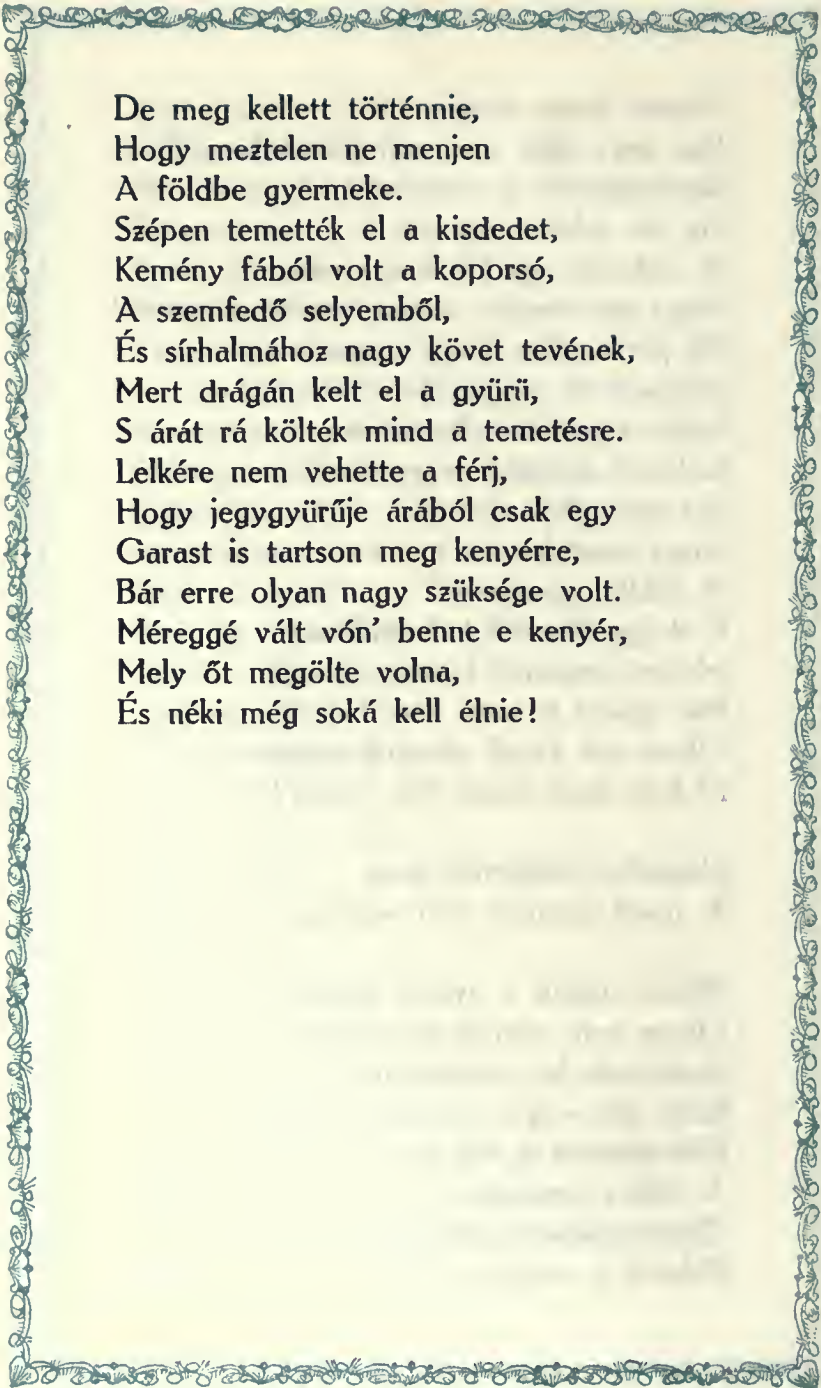
Alatta te,
Fölötte én:
Mi hulldogál rá?
Nem az eső,
Az én könnyüm.
Hallgassatok, ti
Akácza-lombok
A temetőben!
Kis gyermekemmel
Beszélgetek,
Szépet beszélünk:
Hallgassatok.
Nem fáj fejed?
Nem fáj szived? nem
Nehéz a föld? mely
Fölötted áll.
Mi volt lágyabb: az
Én karjaim
Vagy a koporsó?
Aludj', aludj',
Szivem galambja
Jó éjszakát!
De egyre kérlek:
Álmodj' felőlem,
Legyünk együtt.«

S míg így altatta a holt gyermeket,
Mellette maga is elszenderült;
S míg ő aludt, a férj azon tűnődék,
Miből szerez koporsót?

Miként ásatja meg a sírt?
Egy árva fillér sem volt birtokában.
Körültekintett a szobában,
Ha tán találna valamit,
A melynek egy kis becse van,
Hogy azt eladja: semmi, semmi sem volt!
Mi jött eszébe, hogy e gondolatra
Elsápadt és megreszketett?
Ujján a gyűrűt pillantá meg,
Lekénél drágább jegygyűrűjét,
Ezt kell tehát eladnia,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke?
E drága kinstől kell elválnia,
Melyet szeménél jobban őrizett,
Mit ujjáról le nem szakíthatott
Olyan sok évnek oly sok nyomora:
El kell most végre tőle válnia?

Hajszálai őszültenek meg
A gond miatt, s nem volt más menedék!

Midőn ujjáról a gyűrűt levonta,
Olyan volt mintha kebléből a szívet
Szakítanák ki gyökerestül:
Ketté lett vágva multja és jelenje,
Fölbontatott a híd, mely a tavaszt
A télhez kapcsolá,
Eltört a lépcső, melyen a
Földről a mennybe járt!

De meg kellett történnie,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke.
Szépen temették el a kisdedet,
Kemény fából volt a koporsó,
A szemfedő selyemből,
És sírhalmához nagy követ tévének,
Mert drágán kelt el a gyűrű,
S árát rá költék mind a temetésre.
Lelkére nem vehette a férj,
Hogy jegygyűrűje árából csak egy
Garast is tartson meg kenyérre,
Bár erre olyan nagy szüksége volt.
Méreggé vált vón' benne e kenyér,
Mely őt megölte volna,
És néki még soká kell élnie!

XVI.

Megmondta ő, hogy gondolatjai
Fejében nem halhatnak el,
Hogy eljön a nap, a midőn
Ezek kijőnek börtönükből
S bejárják a világot.

És úgy történt. A mit sok évi
Erőködés meg nem hozott, a mért
Hijába volt olyan sok fáradás,
Meghozta egy véletlen pillanat.
Egy titkos nyomdát fedezett föl
Alant, elrejtve föld alá,
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen művekben? Az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök,
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember, ember egyaránt,
S az embernek nem csak joga,
Hanem teremtményéhez
Kötelessége is
Szabadnak lennie,
Mert a ki isten legszebb adományát
Meg nem becsüli,
Magát az istent sem becsüli az!

Kijött a könyv, s ország-világban
Ezrével olyan gyorsan terjedett el
Mikéntha villám hordta volna szét.

Mohón nyelé a szomjas világ
E tiszta enyhítő italt;
És lelke tőle megfrisült;
De elsápadt a hatalom, kiült
Ránczokba szedett homlokára a düh,
És elmennydörgé haragos szavával:
»Ez lázító könyv!
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint!«
És a megrémült nép utána mondá:
»Valóban, e könyv lázító,
Vallást s fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.
A törvény szent és sérthetetlen!«

S szerzője rémesen lakolt.
Az utca közepén
Fogták el őt s elhurczolák.
»Megálljatok!« szólt esdekelve,
»Oh irgalom, megálljatok!
Nem akarok én menekülni,
Mindenhová megyek nyugodtan,
Csak egy kevéssé várjatok.
Nézzétek azt az ablakot:
Az én szobámnak ablaka,
Ott nőm és gyermekem lakik.
Vezessetek hozzájok egy,
Csak egy rövid kis pillanatra!

Még egyszer ölelem meg őket
S egy istenhozzádot mondok nekik,
Aztán nem bánom én, hurczoljatok,
De én búcsú nélkül nem mehetek.
Inkább megyek le a pokolba
A búcsuzás után,
Mint föl a mennybe búcsu nélkül.
Nem vagytok férjek és apák?
Mit mondanátok és mit érzénétek,
Ha véletek mások bánnának így?
Nekem nincs senkim a kerek világon,
Csak nőm és gyermekem,
És ő nekik sincs a világon
Kivülem senkiök, de senkiök:
Ereszszetek jó emberek,
Ereszszetek! hadd lássuk egymást
Még egyszer és talán utószor.
Ne rajtam szánakozzatok,
De ő rajtok, hisz ők ártatlanok,
Hisz nem vétettek ők
Sem a törvénynek, sem ti nektek.
Ne öljétek meg őket!...
Oh istenem, ha szavaimra
Nem indultok meg, könnyeim
Indítsanak meg: e könnyűk
Szívem vérének cseppjei,
Halálveriték lelkem homlokáról!«

Zokogva térdepelt le,
S mint szebb időkben egykor kedvesének,

Most a poroszlók térdeit ölelte;
De ők kegyetlen gúnyos röhögéssel
Emelték őt fel s vitték a szekérhez,
Mely ott az ő számára állt.
Midőn látá, hogy nem használ a szép szó,
Düh szállta meg, s előszedé
Testének minden erejét, hogy
Erőszak által győzzön, meneküljön.
Oroszlán-bátorsággal és
Őrült erővel küzdött;
De hasztalan, legyűrték, megkötözték,
S bedobták őt a szekér mélyibe.
Ott ordított, mint a vadállat,
Ordított ilyen átkokat:
»Átok reátok s maradékitokra,
Ti emberbőrbe öltözött,
Sátánokkal bélelt fenevadak,
Kiknek keblében szív helyett
Undok varangyos béka van!
Boritsa el pofátokat
A fekély olyan vastagon
Mint a gázság van lelketek felett,
És aztán faljanak föl a
Szemétdomb férgek!
Átok reátok és királyotokra,
Kinek nevében az erényt
A mészárszékre viszitek!
Átok reád, bitang lator király,
Ki istennek tartod magad,
S ördög vagy, a hazugság ördöge!...

Ki bizta rád a milliókat?
Farkasra a nyáját ki bizta?
Kezed vörös mint bíborod,
Arczod sápadt mint koronád,
Szived fekete mint a gyász,
Mely műveid után huzódik
Miként az esti hosszú árnyék.
Meddig bitorlod még a
Rablott hatalmat, rablott jogokat?
Lázadjanak föl, mint az óceán,
Alattvalóid, és ha zsoldosidnak
Százzezrivel kiállasz ellenök,
Ne adja isten, hogy meghalj vitézül
Ott a csatán, mint illő férfihoz!
Te légy, ki megkezdd gyáván a futást,
Fuss és bújjál el trónusod alá,
Mint ágy alá a megszeppent kutya!
Onnan kotorjanak ki, és kaczagva
Köpködjének könyörgő szemeidbe
A gyermekek s vén asszonyok,
S kik egykor lábad csókolák,
Azoknak csókold majd te lábait,
Azok rugdossák ki egyenként
Vigyorgó fogadat,
Azok rugdossák ki belőled a
Nyomoruságos hitvány életet!
Dögölj meg oly kétségb'esetten
A milyenné engem tevél!...
Oh nőm! Oh gyermekem!«

XVII.

XVII

Aludt-e s most fölébredett? vagy
Eszét veszíté s ez most visszajött?
Egy óra vagy több hónap óta volt
Magán kívül? Szilveszter nem tudá.
Gondolkodék, gondolkodék,
Mi történt és mi történik vele;
Körülnézett, nem látta semmit,
Sötét volt, éktelen sötét.
Igy szólt magában: »Éj van csakugyan,
Aludtam s álmodám;
Álmom csak félig jut eszembe;
De az borzasztó egy álom vala,
El sem beszélem hitvesemnek,
Nem háborítom föl vele,
Csak már virradna, oly nyomasztó
Éjem tán még nem volt soha.
Alszol; szerelmem? alszol, kedvesem?...
Alszik bizonynyal, mert nem válaszol.
Aludjatok, szeretteim,
Aludjatok szép csendesen.
S még sem virrad! Mikor fog már virradni?
Megfojt e sűrű vastag éj!
Emeld föl, hajnal, fényes arcodat,
Vagy csak mutasd meg ujjadnak hegyét!...
Úgy ég a homlokom mikéntha
Egy tűzokádó hegy von' a fejemben,
Majd szétröpül az agyvelőm.«

S hogy megtörölje izzadt homlokát,
Kezét emelte föl... Hah,

Mily csörrenés!
Megcsördült rajta a nehéz bilincs.
Most már mindenre jól emlékezett,
S végig futott rajt' a hideg
Mint a romok között a szél.

Mindenre jól emlékezett:
Elfogták őt az utca közepén,
S elhurcolák erőnek erejével,
És kedvesét és gyermekét
Nem láthatá, nem mondhatott nekik
Istenhozzádot, nem tekinthetett
Még egyszer a kedves szemekbe,
Mik boldogsága s gazdagsága voltak!
S most itt van a börtönfalak között,
A föld alatt, ki tudja milyen mélyen
Mélyebben mint a rothadó halottak
A temetőnek fenekén!
S mikor lát újra fényes napvilágot?
Mikor láthatja újra kedvesit?
Talán soha!
S miért jutott e kárhozat helyére?
Mert a mit isten meghagyott neki,
Tudtára adta azt az embereknek,
Hogy egy közös jó van, miből
Egyenlőn jár mindenkinek
A rész, s ez a közös jó a szabadság!
Ki ebből elvesz egy porszemnyit is
Mástól, halálos vétket követ el,
S azt ki szabad, azt ki kell irtani!

»Oh szent szabadság érted szenvedek,«
Szólt előzőnlő fájdalommal a rab,
»S ha a világban magam állanék
Mint álltam egykor hosszú évekig,
Nyugodtan ülnék most e kőpadon,
S büszkén mint trónján a bitor király,
S oly boldogon viselném e bilincset
Mint jeggyűrűmet egykor viselém;
De hitvesem van és van gyermekem...
Mi lesz belőlök nélkülem?
Ki fogja eltáplálni őket
Kenyérrel s szerelemmel?
S mi lesz belőlem nélkülök?
Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
Miért meg nem hasadsz?«

Sirt, jajgatott dühöngött,
És az örök sötétség
Egykedvűleg szemlélte őt,
Mig végre lassacskán elhallgatott,
Kifáradt lelke megadá magát,
És mozdulatlan néma volt, s oly
Érzéktelen mint a kő melyen ült,
Mint a sötétség mely reá borult.
Nem érzett, csak gondolkodék,
Alant röptek gondolatjai
Mint a meglőtt szárnyú madár:
»Koporsónak testvére, börtönöm,
Ki épített? ki fog ledönteni?
Mióta állsz? meddig fogsz állni még?

Ki ült előttem e rideg kövön?
Ilyen martír mint én vagyok,
Vagy egy haramja tán?
Itt hamvadott el csontja, e helyen,
Vagy látta még az isten szép világát?
Szép a világ, az erdők és mezők,
A bércek és a rónaságok, a
Virágok és a csillagok. Talán én
Többé nem is látom már ezeket,
Vagy oly későn, hogy akkorára
Még nevöket is elfelejtem.
Ha itt egy évig kéne lennem,
Hol minden perc egy örökkévalóság,
Hol az idő oly lassan ballag el
Mint két mankóján a vén sánta koldus!
Egy évig? És ha tízig itt leszek,
Tízig vagy húszig vagy többig talán?
Jertek föl hozzám, ti halottak!
Kik egykor e helyen szenvedtetek,
Beszélgessünk egy keveset.
Tanítsatok meg, az időt
Hogyan kell itt eltölteni.
Jertek föl hozzám, ti halottak!
Talán én is halott vagyok már,
S a sírban álmodom — rossz álom —
Halott vagyok, kit élve
Temettek el;
Halott vagyok, már nem dobog szívem...
E reszketés, melyet keblemben érzek,
Beteg lelkem végvonaglása ez.«

Végtére megszűnt gondolkodni is,
Nem volt szívében és fejében
Sem érzelem sem gondolat,
Ott ült merőbben a szobornál,
S farkasszemet nézett az éjjel,
Melylyel megtömve volt a börtön.

Zsibbadni kezdtek tagjai,
Eszméletét kezdé veszíteni,
Feje huzódott lefelé,
S ledőlt hosszában a kövekre
Elájúlt-é vagy elaludt?
Soká feküdt ott mozdulatlanúl,
Talán nem véve még lélekzetet sem;
Egyszerre, mintha löpor által
Vetették volna föl, miként ha
Égő vasat sütnének oldalához,
Fölugrott, s oly szívszakgató
Hangan, hogy a hideg falak
Utána jajdulának,
Ekkép kiálta föl: »Megállj! Megállj!«
S kiterjesztette két kezét.

Soká, soká állott így, azután
Lankadtan hullatá le kezeit,
Leroskadott ülő helyére,
Fejét keblére hajtá,
S két nagy könnyűvel két szemében,
S oly hangon mintha lelkét
Sohajtaná ki, ezt nyögé:

»Nem állt meg, elment, itt hagyott;
Mindennek vége van!«

Mi lelte őt? ki hagyta itt?
Minek van vége?... Álmodott?

Nem álmodott, az nem volt pusztá álom:
Valónak képtelenség
S még is való!

A mint ott hosszában feküdt, előtte
Egy hölgyalak jelent meg,
Kiben rá ismert hitvesére;
Oda hajolt melléje,
Fülébe ezt sugá:

»Én már kiszenvedék,
Isten veled!«

S megcsókolá a férfi arcát,
S ez erre ugrott föl... Midőn
Kinyíltak szemei,
Még látta kedvesét, de
Egy pillanatnál kevesebb alatt
Eltűnt az, és a börtön, a mely
Világos volt, ismét sötét lett
Mint villámlás után az éjfé.

»Én már kiszenvedék, isten veled!«
Ismétlé a hallott szavakat.

»Ezt mondta édes hangja, melyet
Nem hallok én többé soha:
Én már kiszenvedék, isten veled!

Isten veled hát, lelkem lombja te,
Kit rólam lesodort a vész.
Ha téged elvitt mért hagyott meg engem?
Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
S hová sodort el a vihar?
Hol foglak föltalálni téged
Habár elhervadottan is,
Hogy életemnek maradékát
Szent romjaidnál kisohajtsam!
Nekem többé nem kell az élet,
Mert czélját elvesztém:
Te voltál czélja életemnek,
Te általad s te érted éltem,
Szerelmem istenasszonya;
Te egy maga voltál valóság;
A többi? Az emberiség, szabadság,
Ez mind üres szó, puszta ábránd,
Melyért bolondok küzdenek.
Te egy magad voltál valóság,
Szerelmem Istenasszonya,
És én örökre elvesztettelek!
Föltúrhatom, mint a vakandok, az
Egész földet, nem foglak megtalálni.
Por lesz belőled mint akárki másból,
Olyan por mint a többi, nem különb,
És elvegyülsz közöttte mintha
Növény vagy állat lettél volna csak.
De tűrném veszteségemet,
Békén tűrném ez óriási terhet,
A míg alatta megszakadnék,

Csak elbucsúztam volna tőle, csak
Egy szót mondhattam volna még neki,
Egy kis rövid szót. Vége, vége van,
Az isten ezt sem engedé meg.
Milyen kegyetlen az az isten!
S a balga ember térdet hajt előtte!
Atyjának híja és imádja őt!
Zsarnok vagy, isten, és én
Átkozlak tégedet!
Ott ülsz az égi trónuson hideg
Méltóságodban érzéketlenül,
Csak úgy mint itt a földi zsarnokok,
S uralkodol kevélyen, s naponként
Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
Vérével újra s újra fested
Királyi széked kopott bíborát!
Légy átkozott, zsarnoknál zsarnokabb!
A mint te megtagadtál engem,
Úgy tagadlak meg tégedet.
Egy rabszolgáddal kevesebb lesz.
Vedd vissza ezt az életet, a melyet
Mint alamizsnát dobtál le nekem,
Vedd vissza és add másnak ismét,
Hadd tengődjék most rajta más,
Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
Elédbe vágom azt, hogy összetörjék,
Mint a haszontalan cserép!»

Úgy ordított a rab, hogy a sötétség
Megijedett és reszketett belé;

Ezt ordítá, s vészett dühében
Fejét a falhoz vágta és leroskadt,
S a fal megkondult a rémes csapástól
Mikéntha néki fájna az.
Ott fekszik a rab, zúzott homlokának
Aludt vérében a kövek felett;
Ott fekszik, és nem halt meg, és él!
Hozzá van nőve a keserves élet,
Hozzája nőtt letéphetetlenül,
Miként lelkéhez a kinszenvedés,
Mint börtönéhez az örök sötétség.

XVIII.

Tíz éve már, hogy e négy fal között ül!
Tíz év még ott kinn a szabadban is sok,
Hát még ott benn az iszonyú odúban!
Megnőtt szakála, és megnőtt haja,
S ő sokszor nézte, nem fehér-e már;
De azt mindig csak feketének látta;
Pedig fehér volt már mint a galamb,
Csak hogy nem látszott színe a sötétben.

Tíz éve már, s ő néki e tíz év
Egyetlen egy hosszú végetlen éj volt
És egyre várta, hogy mikor virad már.
Koronként úgy tetszett neki,
Hogy már több század, több évezred óta
Van e helyen, hogy a világ már
Az ítélet napján rég túl vagyon,
Hogy a föld régen elenyészett,
Csak e börtön maradt belőle
És őt magát e börtönben feledték.
Kihalt immár a szenvedély szívéből;
Nem átkozódék többé isten ellen;
Eszébe sem jutott sem isten
Sem ember többé nékie;
Kihalt szívéből már a bánat is;
Csak néha sirdogált, midőn
Álmából ébredett, mert
Álmában meg-meglátogatta őt
Ama szép tünemény, örökké
Imádott kedvesének szelleme,
Ki hozzá még a síron túl is oly hű!

De mihelyest fölébredett,
Eltűnt a kedves szép alak,
És sírt a rab, sírt, sírdogált.
De mért nem látogatta meg fia?
Hisz' ő neki volt fia is;
Mért nem jött ez hozzá soha?
Ezt kérdezé, s ekkép felelt magának:
»Fiam még él bizonynyal, mert ide
Élő nem jön, csak a halott jöhet,
Csak te jöhetsz, szerelmem anyyala!
Fiam még él, s már nagy lehet,
Azóta rég felnőhetett.
Vajon mi lett belőled,
Szegény árvám, szegény fiam?
Ki tudj', a szükség mire vitte,
Talán rabló lett s hóhér temeté el.
És hátha apja nyomdokát követte,
És most, mint apja, föld alatt lakik,
Talán ép ebben a börtönben,
Talán épen szomszédom itten?
Fiam, fiam, szeretsz-e engemet,
Emlékszel-e apádra, gyermekem?»
De hallga, mily nesz, mily szokatlan hangok!
Figyelmez a rab, mindinkább figyel,
Úgy elmerült a hallgatásba,
Hogy lélekzeni sem mer,
S bezárt lelkét a hangok megnyiták
Mint a virág kelyhét, a napsugár,
És ajka mosolyogni kezd,
Tíz hosszú esztendő után először!

Madárka szállott a börtön falának
Párkányzatára közel ablakához,
Ott ül a kis madár s dalolgat,
Ah, milyen édesen dalol!
És szólt a rab, vagy csak gondolkodék
Mert szólni nem mert, nehogy elzavarja
A kedves vendéget szava;

»Oh istenem, mi jól, mi jól esik!
Először hallok ilyen hangokat,
Mióta itt vagyok, pedig már,
Nagyon régóta vagyok itt.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj!
Eszembe jut dalodról,
Hogy egykor éltem, hogy még most is élek;
Eszembe jut dalodról ifjúságom,
A régen, régen elszállt ifjúság,
E szép tavasz, s ezen tavasznak
Virága, a szép szerelem!
Dalod fölkelte szenvedésimet,
De egyszersmind meg is vigasztal,
S a megvigasztalt fájdalom talán
Még édesebb mint maga az öröm.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj!
Ki küldött hozzám tégedet?
Ki mondta néked, hogy e falra szállj,
A melyre nem száll átoknál egyéb?
Szentséges ég, e sejtelem,
Ez engemet megöl,
Boldogságával öl meg engemet!

Egy sejtelem azt sugja nékem,
Hogy én szabad leszek,
Hogy nem e dögvészes helyen halok meg,
De kinn az isten szép ege alatt.
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy!
Ez így van, így lesz, nem kételkedem.
Erős légy, szív: ha meg nem tört a bú,
Ne törjön meg majd az öröm,
Valóban úgy lesz. A világ megúnja
A jármot végre s a gyalázatot,
S le fogja hányni, és először is
Kinyitja e sírhalmok ajtait,
S első örömkönyűi
Azoknak orcájára folynak, a kik
Itt a szabadságért szenvedtenek.
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy!«

Csikorgott a börtön zárában a kulcs,
A kis madár ijedve szállt tova,
Megnyílt az ajtó, és a börtönőr
A rabnak azt mondá: »Szabad vagy!«
Főljajdult a rab édes örömében,
S oda kapott fejéhez, mint ha
Eszét ragadta volna meg,
Mely el akarta hagyni őt.
»Megvan!« szólt gyermekes örömmel,

»Megvan! nem hagytam elröpülni,
Nem tébolyodtam meg; tudom,
Mi történt: én szabad vagyok.
Szabad tehát a nemzet, a haza?«
A börtönőr mogorván válaszolt:
»Mi gondod a hazára, golyhó?
Köszönd meg, hogy te vagy szabad.«
De a rab ezt nem hallá, mert esze
Már messze, messze járt, bejárta
A fél világot, azt a sírt kereste,
A melyben édes kedves hölgye alszik.
»Először is hozzád megyek,
Lelkem halotta,« így szólott magában.
»Hozzád megyek; miként te fölkerestél,
Úgy fölkereslek én most tégedet
Hogy megcsókoljam azt a földet,
Mely néked nyúgodalmat ad!
Oh, mily soká tart, míg e lánczot
Kezem-lábamról leverik;
Ez a néhány percz hosszabb mint valának
Itt átnyomorgott hosszú éveim!«

XIX.

XIX

Mint anyjának tejét a gyermek,
Olyan móhon, oly édesen
Szívá a szabad levegőt,
S minden lehellet egy-egy kínos évet
Emelt le bágyadt lelkiről,
Míg ez könnyűnek érezé magát,
Mint a pillangó, s szerte röpködött
A természetnek új virányin
S szívének régi szép emlékein.
Megifjítá a tiszta levegő,
Megifjítá lelkének erejét;
De teste vén és roskatag maradt,
Csak vánszorogva, botra dőlve ment.
Hosszú fehér haját s szakálát
A szellők búsan lengeték.
Tíz év alatt száz évet élt.
Elért a házhoz, melynek egykor
Padlásszobájában lakott;
Merőn megnézett minden embert,
De nem lelt köztök ismerősöket.
Tán új lakók valának, vagy hogy
Nem ismert rájuk, elfeledte őket.
Kérdezte, emlékeznek-e
Ama szegény családra, mely
Ott fönn lakott, de már fölötte régen?
Ezek s ezek valának tagjai.

»Ah én emlékszem, jól emlékezem,«
Szólott egy jámbor öreg asszony,
»Szegény menyecske, olyan szép teremtés

És oly jó lelkű volt; de férje
Istentelen gonosztevő volt,
A mért aztán meg is lakolt ám,
Elfogták és börtönbe dobták,
S ha meg nem halt, még most is ott van.

Midőn megtudta felesége,
Hogy férjét elfogák, s nem látja többé,
Szörnyet halt, szíve megrepedt.
Én föl nem érem észszel, oly rossz
Emberről hogy lehetett szeretni,
Hogy lehetett meghalni érte.«

Szilveszter érzéketlenül
Hallgatta a beszédet, mintha
Nem ő vón' a kiről beszélnek,
S azt kérdezé: »Hová temették
Az ifju asszonyt, és mi lett fiából?«
»Fiából nem tudom mi lett,«
Felelt a vén asszony, »nem láttam őt
A temetés után soha;
Hová temették a menyecskét;
Azt sem tudom; szerettem volna
Temetésére menni, de
Épen keresztelőbe híttak.«

»Majd megtalálom,« szólt magában a férj,
»Majd megtalálom kinn a temetőben,
Megnézek minden sírt egyenként,
Míg az övére akadok.«

S elballagott a temetőbe,
Bejárta a sírhalmokat,
Egyiktől a másikhoz ment,
S midőn elvégzé, újra kezdte;
De kedvesének halmát nem lelé.
Hát semmi, semmi nem maradt utána!
Az a dicső lény elenyészett
Nyom nélkül mint a napsugár.
Fejfáját a vihar kitépte
S dombját a zápor elmosá.
Isten neki!

Fájt, fájt, nagyon fájt a szegény öregnek,
Hogy nem lelé meg, a mit keresett, hogy
Könyűiből, a mik még megmaradtak
Oly hosszú szenvedés után,
A kedves édes lény porára
Nem sírhatá le azokat; de
Azzal vigasztalá magát,
Hogy életében
Ez az utósó fájdalom,
Hogy itt örömmel s fájdalommal
Számot vetett örökre,
S ezentul úgy jár a világba mint
Testetlen árnyék, mint lélektelen test.

Pedig csalatkozott.
Ez nem végső fájdalma volt.
Midőn a börtönből kilépett,
Azt kérdezé: »Szabad tehát

A nemzet, a haza?«
S a feleletre ő nem is figyelt,
Mert szentül hitte, hogy szabad.

És mit tapasztalt nem sokára?
Hogy nemzete, hogy a világ
Még mélyebben van meggörbedve mint
Tíz év előtt, midőn ő szót emelt;
Az emberméltóság naponta törpül
És a zsarnokság óriásodik.

Hijába volt hát annyi szenvedés,
Hijába annyi áldozat,
Mit a magasztosabb szívek hozának
Az emberiségnek? Haszontalan
Minden törekvés, minden küszködés?
Az lehetetlen, százszor lehetetlen!
E gondolatra megerősödék,
Fölgyúladt benne a kihamvadó tűz,
Görnyedt fejét az ég felé emelte,
A roskadt aggból izmos ifju lett,
És homlokán rejtélyes szándok ült,
Merész nagy szándék, elhatározás,
Melytől egy nemzet vagy talán
A nagy világnak sorsa függ.
E terv nem új, már ezrek életébe
Került; de hátha egynek sikerül,
S ha épen ő az egy?
Mélyen titkolta szándokát,
Aludni sem ment mások közelébe,

Nehogy kimondja álmában, nehogy
Megsemmisüljön, ha napfényre jön.
Nem szerzett társakat magához:
Nem dicsvágyból, hogy egy maga
Végezze be az óriási munkát;
De, hogy ne szálljon másra is veszély,
Ha terve megbukik.

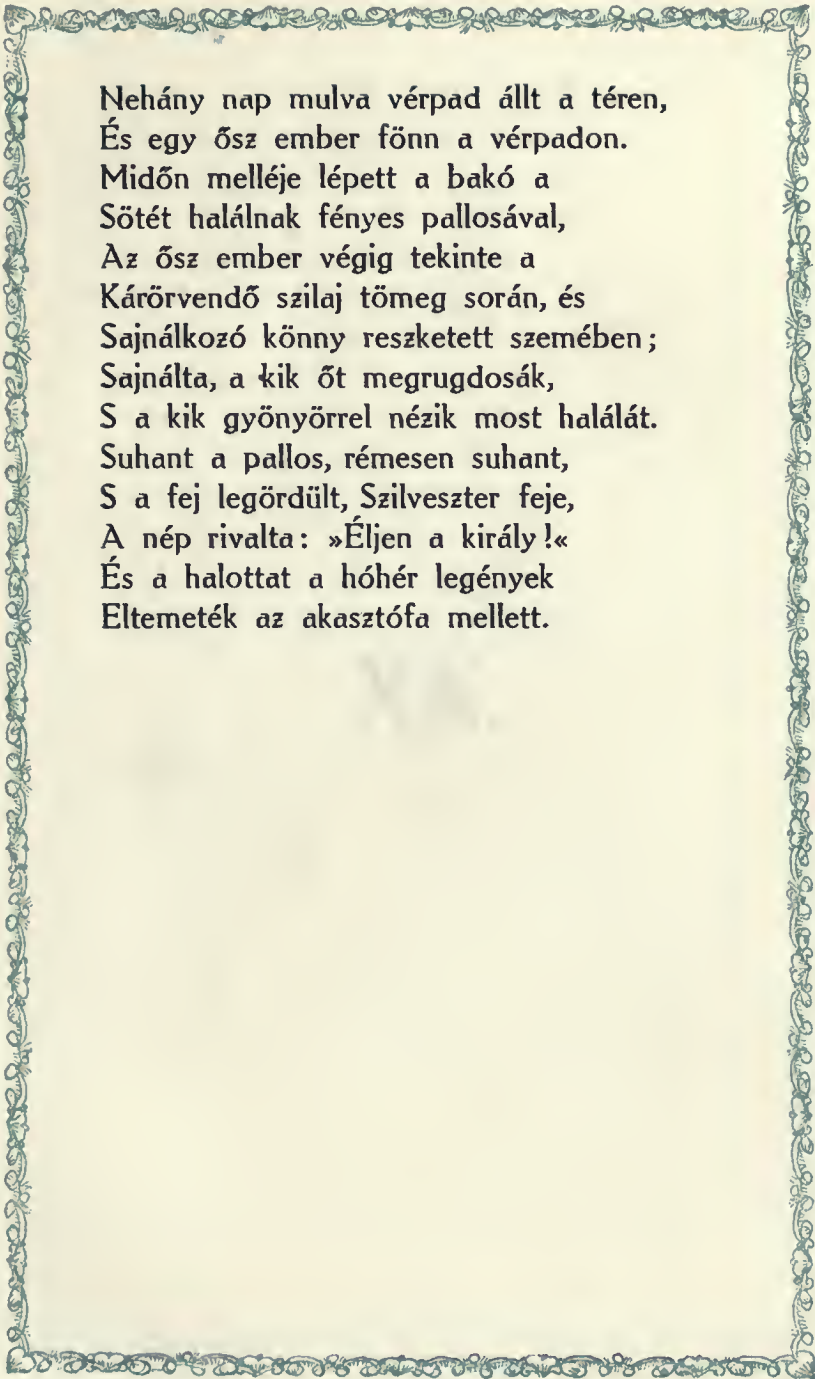
A város zajban s fényben úszik;
A népség ezrivel tolong,
Hömpölyg, mint a kiáradott folyó, az
Utczákon át az »éljen« harsogása;
Arczok s ruhák ünnepek.

Mely alkalom, mely ünnep ez?
Talán az isten jött a földre
Saját képében, és saját kezével
Átadta a rab embereknek
Rég elvesztett szabadságukat?
Hogy ily nagy a fény, az öröm.

Nem, nem az isten, más megy ottan, a ki
Kisebb az istennél, azonban
Magát nagyobbnak tartja: a király.
Lenéző göggel megy az emberek közt,
Mint a szelindek a kicsiny ebek közt,
S a merre néz, térdek s fejek hajolnak,
Mint a viharban a nád erdeje.
S torok szakadtáig kiáltja
A szolga csorda: »Éljen a király!«

Ki merne nem kiáltani
Vagy épen mást kiáltani
Az ezerek és ezerek között?
Ki merne? Egy mer, egy a sok között
Ez egy, oly hangon, mely a tömeget
Túlbőgi, mást kiált;
Ez azt kiáltja: »Haljon a király!«
És eldurantja fegyverét, s a
Gőgös király a porba rogy...
Kelj föl, te gyáva zsarnok,
Hisz' nem talált a fegyver,
Ruhádba s nem szivedbe
Ment a tévedt golyó.
Az ördög, a kinek eladtad,
Mégőrzé éltedet.
Kelj föl, te gyáva zsarnok,
S töröld le képedről a port.

Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
Ott áll. De már fekszik, nem áll,
Félhalva fekszik, leverék
Lábárul őt, és boldog, a ki
Vén ránczos orcájára köphet
És megrúghatja ősz fejét.
Boldogtalan nép, mért gyűjtöd fejedre
Az isten átkát? Nem elég,
A mely már rajta fekszik?
Nem volt elég a Krisztust megfeszítned,
Minden megváltót megfeszítesz hát?
Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!

Néhány nap mulva vérpad állt a téren,
És egy ősz ember fönn a vérpadon.
Midőn melléje lépett a bakó a
Sötét halálnak fényes pallosával,
Az ősz ember végig tekintte a
Kárörvendő szilaj tömeg során, és
Sajnálkozó könny reszketett szemében;
Sajnálta, a kik őt megrugdosák,
S a kik gyönyörrel nézik most halálát.
Suhant a pallos, rémesen suhant,
S a fej legördült, Szilveszter feje,
A nép rivalta: »Éljen a király!«
És a halottat a hóhér legények
Eltemeték az akasztófa mellett.

XX.

Vénült kihalt a szolga nemzedék,
Uj nemzedék jött, mely apáit
Arczpirulással emlité s azoknál
Jobb akart lenni és az is lett,
Mert csak akarni kell!...
Fölkelt az uj hős nemzedék,
S mit örökségben hagytak rá apái,
Leverte rabbilincseit,
S kezéről, a kik ezt szerezték,
Azoknak sírhalmára dobta,
Hogy a csörgésre felriadjanak, s ott
A földben is szégyeljék magokat!
S megemlékeztek a győzelmesek
Ama szentekről és nagyokról, a kik
A szolgaságban szabadok valának,
És hirdették az ígét,
S díjok halál lett,
Csúfos halál...
Megemlékeztek a győzők ezekről,
S a diadalnak örömébe szőtték
Szent neveiket koszorú gyanánt,
S elvitték volna őket a
Dicsőség templomába;
De hol keressék, hol lelik meg őket?
Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

E könyv
100 számozott példányban
mint a tizedik amatőr Tevan-kiadás
1921-ben készült
a Tevan nyomda és könyvkiadóvállalatnál
Békéscsabán.

Kéziratul
az 1879-iki Athenaeum-féle kiadás
szolgált.

A könyv diszítését Kolozsvári testvérek vé-
gezték. És pedig az illusztrációk Kolozsvári
Zsigmond eredeti rézkarcai, a könyvdiszek
Kolozsvári Sándor rajzai.

1 – 10-ig japánpapíron (Avant la lettre)
11 – 100-ig kanadai könyvpapíron.

.....²⁵..... szám.

PH
3304
A7
1920

Petofi, Sándor
Az apostol

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
